

Fundamentele begrippen van de zondemacht

Demonen

1. In kort bestek

We geven u in dit hoofdstuk een beknopte uitleg van het begrip 'demonen' in de Bijbel. Voor de lezer die geen diepgravende studie naar het onderwerp wil doen, is er voldoende om tot een goed verstaan te komen. Voor wie wel 'alles wil weten' volgt daarna een uitgebreide studie, verdeeld over het gebruik van het begrip in het Oude en het Nieuwe Testament.

Ruach – Geest

Het Hebreeuwse woord dat in de Bijbel voor geest wordt gebruikt is *ruach*. Het staat voor elke beweging van lucht: wind, adem, zelfs geur en wat wij invloed noemen. De levensgeest is de adem waardoor we leven, waardoor de eerste mens een levend wezen werd, die een levende ziel wordt genoemd. Het Hebreeuwse woord daarvoor is *nefesj*. De toevoeging levende of dode maakt duidelijk of het om een levende of dode mens gaat. De ziel duidt dus geen onsterfelijk element in een wezen aan. Dit alles gaat om het natuurlijke leven, waarin de mens niet verschilt van de dieren. Een *nefesj* zonder *ruach* is een letterlijk dood wezen. De Geest (*ruach*) van God is echter werkzaam om de mens (niet de dieren) tot geestelijk, Goddelijk, eeuwig leven te brengen. *Ruach* kan dus voor zowel het natuurlijke als het geestelijke leven gebruikt worden, en het is duidelijk dat het in beide gevallen van God komt. Hij is de Gever van het natuurlijke en het eeuwige leven.

God is Geest (*Ruach*) en Hij kan overal aanwezig en werkzaam zijn. Hij kan invloed uitoefenen op wat in de wereld en daarbuiten gebeurt. Hij kan leven (natuurlijk en eeuwig) scheppen en ten einde brengen (tijdelijk en eeuwig). Hij kan ook verandering bewerkstelligen in onze geest, door ons denken te beïnvloeden met Zijn woord en Zijn daden, zodat er verandering in gezindheid komt. God wil ons richten op geestelijk leven in plaats van op het natuurlijke; ons van een geestelijk onvolmaakte, dode mens (door Gods vonnis in verband met de zonde), veranderen naar een geestelijk mens, die Hij op de weg naar volmaakt en eeuwig leven leidt. Hij verlangt ernaar dat wij Zijn gezindheid gaan tonen in ons leven, naar het voorbeeld van Zijn Zoon, Jezus Christus. Die verandering van gezindheid hebben wij nodig, willen wij deel krijgen aan de 'heerlijkheid' die God de mens wil geven, en die Hij Zijn Zoon als eerste heeft gegeven. Want de gehele wereld "ligt in het boze", wat volgens de woorden in Genesis 6:5 en 6 inhoudt dat "de boosheid [slechtheid] van de mensen groot was op de aarde en al wat de overleggingen van zijn hart voortbrachten te allen tijde slechts boos [slecht] was." Dat was niet alleen het geval vóór de zondvloed, maar is wat betreft het merendeel van de mensen altijd zo gebleven. De apostel Paulus trekt in zijn Romeinenbrief (3:9-20) de woorden van de profeten over de zondigheid van de mens door naar zijn tijd, en concludeert dat alle mensen van God zijn afgeweken en daarvoor door God verantwoordelijk worden gehouden. Zij lopen daarom de voor hen bestemde heerlijkheid mis (Romeinen 3:23).

Het kwade komt voort uit de mens

'Boos' zijn betekent in dit verband niet kwaad zijn op iemand, maar een slechte gezindheid hebben, slecht zijn, een slechte invloed hebben, zich bewust openstellen voor slechte invloed van anderen om met hen mee te doen. Het is dus het tegenovergestelde van leven in overeenstemming met de gezindheid van God, van leven door Zijn Geest. Als een mens zich niet openstelt voor Gods Geest, Zijn invloed en werkzaamheid in hem, is zijn hart slecht en overspelig, omdat hij zijn levensvulling en heil zoekt in de wereld, bij mensen die niet Gods gezindheid hebben. Met 'boos' kan allerlei kwaadaardigs worden aangegeven, zoals een ongeneeslijke ziekte of onverklaarbare geestesziekte. Job had, bijvoorbeeld, 'boze zweren', die schade toebrachten aan het lichaam van Job.

Bij het slechte dat de mens doet, of het onheil dat hij als straf daarvoor ontvangt, is er geen sprake van dat er een 'boze geest', afkomstig van een bovennatuurlijke kwade macht, aan het werk is. God zegt dat het 'boze' (slechte) voortkomt uit de bedenksels van mensen, "de overleggingen van het hart". De profeet Jeremia sprak over "wandelen naar de verstoktheid van hun boos hart" (Jer 3:17). In Jezus' woorden klinkt hiervan een echo: "van binnenuit, uit het hart van de mensen, komen de kwade overleggingen, hoererij, diefstal, moord, echtbreuk, hebzucht, boosheid, list, onmatigheid, een boos oog, godslastering, overmoed, onverstand. Al die slechte dingen komen van binnen uit naar buiten en maken de mens onrein" (Mar 7:20-23; zie ook Rom 1:28-32). 'Onrein' is onheilig, niet geschikt voor Gods eeuwig doel; want de heiligen onder de mensen zijn voor God bijzonder, apart gezet voor Zijn eeuwig doel.

Opmerkelijk is wat de Bijbel vertelt over Saul en David. Toen Saul tot koning over Israël was gezalfd, "greep de Geest van God hem aan" (1 Sam 10:6,10), waardoor hij "een ander mens" zou (kunnen) worden. Maar hij "bedroefde de heilige Geest" door zijn ongehoorzaamheid aan God (zie Jesaja 63:10; Efeziërs 4:30), zodat de Geest werd 'uitgedoofd' (zie 1 Tessalonicenzen 5:19): "Maar van Saul was de Geest van de HERE geweken, en een boze geest, die van de HERE kwam, joeg hem angst aan" (1 Sam 16:14). Voortaan "greep de Geest van de HERE David aan" (vs. 13). Hier wordt gezegd dat zowel de 'Geest van de HERE als de 'boze geest' van God komen. En zo zag Job het ook wat zijn ellende betreft: "Zouden wij het goede van God aannemen en het kwade niet?" (Job 2:10). Paulus schreef over mensen "die het verwerpelijk achten God te erkennen", en dat Hij hen daarom "heeft overgegeven aan een verwerpelijk denken om te doen wat niet betaamt [past]" (Rom 1:28).

Het menselijk vlees staat tegenover de Geest van God

De Bijbel spreekt vaak in tegenstellingen. Als het zo was dat er geestelijke kwade wezens bestonden, dan zou duidelijk zijn dat zij tegenover God stonden. Maar Paulus leert het integendeel: niet de goede Geest van God staat tegenover 'de boze geest' (satan of duivel), maar de Geest van God tegenover het vlees dat de mens voor zichzelf gebruikt, in ongehoorzaamheid aan God: "Dit bedoel ik: wandel door de Geest en voldoe niet aan het begeren van het vlees. Want het begeren van het vlees gaat in tegen de Geest en dat van de Geest tegen het vlees – want deze staan tegenover elkaar – zodat u niet doet wat u maar wenst" (Gal 5:16,17). Het bevredigen van de menselijke begeerten maakt de mens tot een onrein, onheilig, slecht wezen, en dus een vijand van God. Mensen, wijzelf staan dus als zondaars tegenover God; niets en niemand anders. De overwinning die de Here Jezus behaalde, was die op de zondige verlangens en begeerten van het vlees, die Hem tot ongehoorzaamheid konden brengen aan Gods wil, en niet op een bovennatuurlijke macht. Hij heeft het (niet de) kwade overwonnen door het goede, en Hij vraagt van zijn volgelingen hetzelfde na te streven (zie Romeinen 12:21; vergelijk Genesis 3:7).

Het verschil van denken over of er een 'boze geest' van buitenaf achter de verdorvenheid van een mens zit, komt voort uit het verschil in antwoord op de vraag of de mens sinds de zonde van de eerste mensen van nature goed, of slecht/niet goed is. In het eerste geval 'moet er duś wel een kwade macht achter zitten', horen we vaak. In het tweede geval komt het slechte en verderfelijke voort uit het hart van de mens. En niet het eerste, maar het tweede is de treurige waarheid die God ons in Zijn woord steeds weer voorhoudt.

Begrippen voor zonde en verderf

In het Hebreeuws van de Bijbel vinden we ook het woord *shed*, dat in de NBG'51 vertaling wordt weergegeven met 'boze geesten', en in de Staten Vertaling onterecht met 'duivel'. Het behoort tot een groep woorden, afkomstig van *shadad*, dat in de kern iets betekent als krachtig, vernietigend, verwoestend. In de Septuaginta hebben Joodse geleerden het vertaald met *daimonion*. Ze hebben dit echter ook gebruikt voor nog vier andere Hebreeuwse woorden: *sair* (bokken), *elil* (afgoden), en *qeteb* (verderf). Deze begrippen kunnen in verband gebracht worden met zonde en het verderf dat die (door Gods oordeel) met zich meebrengt. Er is hier ook geen enkele suggestie van een bovenna-

tuurlijke macht. Integendeel: *elil* (afgoden) zijn in Gods ogen 'nietsen'; want ze kunnen niet horen, of zien, laat staan iets doen; en indien ze dus actieve 'boze geesten' (of 'duivels') zouden zijn, waren het beslist geen 'nietsen'. Zij zijn door mensen bedacht, en evenals alle bedenksels van mensen (Petrus noemt ze "vernunftig gevonden verdichtsels" – 2 Pet 1:16) leiden ze van God af en dus naar het verderf (de eeuwige vernietiging).

Wat is een demon?

Demon komt van het Griekse *daimon* en het verlatijnste *daemon*. Het begrip is, door de ontwikkeling die het in het oude Griekenland en later onder de Romeinen doormaakte, niet zomaar in één voor ons helder begrip weer te geven. We moeten echter, aan de hand van wat 'de klassieken' erover hebben gezegd en archeologische vondsten, wel zien te komen tot enig inzicht in de godenwereld in het Griekse en Romeinse Rijk. Alleen dan kunnen wij iets zien van wat zij waren in de ogen van Joden en niet-Joden in de tijd van de apostelen; want het Grieks gedachtegoed was toen wijdverbreid.

De NBV geeft het Griekse woord *daimon* consequent weer met 'demon'. Dat is veel beter, omdat dit begrip veel dichter bij de grondtekst blijft. Ons beeld wordt dan niet vertroebeld door begrippen met een heel andere betekenis of lading (zoals 'duivel'), die de schrijvers niet bedoeld hebben, omdat ze anders wel de daarvoor beschikbare begrippen *diabolos* en *satanas* hadden gebruikt. We kunnen onze aandacht daarom beter richten op dat begrip *demon*.

Invloeden op de Joodse religie tijdens heidense overheersing

Toen Israël na vele eeuwen van afgoderij en andere ongehoorzaamheid aan God in ballingschap moest gaan naar het gebied waar hun vader Abraham vandaan kwam, keerde het goede deel van het volk zich af van het dienen van goden van hout en steen en metaal, maar...

Nadat de Meden en Perzen het Babylonische Rijk hadden ingenomen, kwamen de ballingen in aanraking met het dualistische geloof in een god van het goede (*Ahoera Mazda* – staand voor licht, wijsheid en waarheid) en een god van het kwade (*Angra Mayniu* of *Ahriman* – de kwade geest). De eerste heerste als het licht, de tweede als het donker was. God richtte Zich vooraf tot de toekomstige Perzische koning Kores (Cyrus): "Ik gordde u, hoewel u Mij niet kende, opdat men het wete waar de zon opgaat en waar zij onder gaat, dat er buiten Mij niemand is; Ik ben de HERE, en er is geen ander, die het licht formeer en de duisternis schep, die het heil bewerk en het onheil schep; Ik, de HERE, doe dit alles" (Jes 45:5-7). Deze Kores zou een belangrijke rol spelen in de heilsgeschiedenis van Israël (vers 4), omdat hij opdracht zou geven tot de bouw van tempels voor de goden van de volken waar hij over heerste – ook voor de God van Israël in Jeruzalem (vers 13 – en mogelijk heeft de profeet Daniel, die aan het hof van Kores werkte, hem op deze profetie gewezen). Omdat God vooraf aangaf wat in de toekomst zou gebeuren (vers 21; 48:3,6b-8a), was deze boodschap in eerste instantie bedoeld voor de Israëlieten, zodat zij in hun ballingschap niet in de verleiding zouden komen hun onheil toe te gaan schrijven aan een god van de duisternis. Toch hebben zij – zoals zo vaak; zie Jesaja 48:3-6 – de waarschuwingen niet ter harte genomen, en zijn zij gaan geloven in een geestenwereld. Later overwonnen de Grieken het Perzische Rijk en werd ook het land Israël gehelleniseerd. Zo deed de Griekse godenwereld daar zijn intrede. De god van de duisternis, die de Joden *Beëlzebub* (heer van het huis – van het kwaad, de duisternis) en 'satan' (tegenstander – van God) noemden, kreeg onder hen vele dienaren in de rol van 'demonen' (*daimonia*), die als kwade machten en onheilbrengers een belangrijke plaats gingen innemen in het Joodse volksgeloof. Ook de idee van een plaats van (eeuwige) pijniging deed zijn intrede. De Romeinen hadden op hun beurt het Griekse gedachtegoed verwerkt in hun godenwereld. Toen Jezus Christus in Israël predikte, had Hij te maken met een al eeuwenlang geloof in een 'satan' en 'demonen', en alles wat daarmee samenhang.

De dichter Homerus (ca. 800-750 voor onze jaartelling – voj – gebruikte de woorden goden en demonen als vrijwel synoniemen. De filosoof Plato (ca 427-347 voj) echter meende dat een demon een wezen was dat tussen de goden en stervelingen (mensen en dieren) in stond, een mindere ('inferieu-

re') godheid. In zijn boek *Timaeus* zegt hij dat de *demiourgos* (de *demiurg*, de ambachtsman, de bouwer) uit ongeordende materie (bewegende chaos) het heelal en de mindere goden schiep, en het scheppen van de stervelingen vervolgens overliet aan hen, de *daimonion*. De goden trokken zich steeds verder van de mensenwereld terug en de *daimonion* vulden, als tussenklasse van goddelijke wezens, het gat tussen goden en mensen. Zij waren beschermers van de mensen, die waakten over recht en onrecht, en rijkdom schonken. Plato beschreef hen als bemiddelaars: overbrengers van bevelen en gaven van de goden naar de aarde, en smekingen van de aarde naar de goden.

Men meent tegenwoordig dat *daimon* afstamt van *daio*, dat het verdelen van lotsbestemmingen betekent. Dit vindt steun bij de leermeester van Plato, de filosoof Socrates (ca 469-399 v.o.j.). Hij zag een *daimon* als een geestelijk wezen, dat iemands karakter kon beïnvloeden. Zo zei hij een 'goede geest' (*agathos daimon*) te hebben, die hem aanzette tot het zoeken en bekendmaken van 'de waarheid'. In de Griekse mythologie werd met *daimon* oorspronkelijk dan ook meestal een goedwillend wezen, een *agathodaimon*, bedoeld. Oorspronkelijk was de *agathodaimon*, of *agathos daimon* namelijk de beschermgod van de wijngaarden en het graan. Later waren er daar in de mythologie vele van, die als beschermgeesten van personen, steden of volken werden gezien. Er wordt wel vanuit gegaan dat de ideeën over dergelijke 'demonen' zijn voortgekomen uit de zogenaamde heroëncultus. Vaak is een *heros* het kind uit de gemeenschap van een god met een mens. Maar ook mensen konden verheven worden tot de status van *heros*. Zij hadden een rol van godheden, die verbonden waren met de aarde, bemiddelaars tussen goden en mensen, en zweefden onzichtbaar rond op aarde. De Griekse dichter uit het midden van de achtste eeuw v.o.j. Hesiodos, die probeerde in zijn *Theogonia* orde in de godenwereld te scheppen, schreef hierover.

Zulke ideeën van wijsgeren en dichters kwamen terecht in het volksgeloof. Door Socrates zag men het zo dat ieder mens zijn persoonlijke *daimon* had, die hem zijn leven lang beschermde en zijn zedelijk leven bestuurde, door hem aan te geven wat goed was en wat verkeerd en hem waarschuwde voor wat onrechtvaardig was. Maar omdat er ook een verklaring werd gezocht voor het ongeluk dat de mens treft, ontwikkelde zich de idee van twee demonen in een mens: één die het voor de mens op het oog had (de *agathodaimon*), en één die onheil en ongeluk bracht (*alastor*). Zij streden onderling over de richting van de daden van die mens. De *alastor* was oorspronkelijk de geest van de wraak, die er verantwoordelijk voor was dat er binnen een bepaald geslacht steeds weer nieuwe misdaden werden gepleegd.

De daemon en de genius van de Romeinen

Het geloof in geesten die de mens zijn leven lang begeleidden, heeft zich bij de Romeinen sterk ontwikkeld. Zij namen begrippen uit de Griekse wereld over. Zo kenden zij ook de goede geest, de *agathodaemon* of *eudaemon*, met daar tegenover de *cacodaemon*, de slechte geest. Vergelijkbare ideeën vinden we in de *genii*. Ieder mens had zijn *genius*: een beschermgeest die al het geschapene bewaakte en behoedde, maar vooral het doen en laten van de mens beïnvloedde, en zelfs beschouwd werd als de oorzaak van diens geboorte. Elke man had zijn eigen *genius*, en vrouwen haar *iuno*. Meestal zag men *genii* als vriendelijke, welwillende, goede geesten. Later werden aan ieder mens een goede en een kwade *genius* toegeschreven, of meende men dat iemands *genius* beide hoedanigheden in zich verenigde. Je voldeed aan de ingeving van de *genius* of *iono* als je je leven in volle mate genoot. Wie meende de ingeving van zijn *genius* of *iuno* te horen, gaf daaraan meer invloed op zijn leven dan aan andere goden. Stierf iemand, dan hield ook zijn *genius* op te bestaan. Er waren naast persoonlijke *genii* ook *genii* van de landbouw, de jacht, bepaalde streken of plaatsen, ja zelfs van de goden.

Historische bron: voornamelijk T.T. Kroon *Mythologisch Woordenboek*, 's Gravenhage, 1875

De Joden en de demonen

De God van Abraham, Isaäk en Jakob had Zich aan hun nakomelingen, het volk Israël, bekendgemaakt als de enige God: "Hoor, Israël: de HERE is onze God; de HERE is één" (Deut 6:4). Daarom stond God het dienen van geen enkele vermeende macht buiten Hem om toe. Maar door de Geest van God voorzag Mozes dat zij dat toch zouden doen. In een profetisch lied zegt hij: "... hij verwierp God, die hem gemaakt had ... Zij verwekten Hem tot naijver door vreemde goden ... zij offerden aan de boze geesten, die geen goden zijn, aan goden, die zij niet hebben gekend, nieuwe goden, die kort tevoren opgekomen waren ..." (Deut 32:15-18). En als God zal optreden vanwege deze krenking zegt Hij: "Waar zijn hun goden? ... Laat hen opstaan om u te redden ..." (vzn 37,38). De conclusie, die zij daaruit zouden moeten trekken, is: "Zie nu, dat Ik het ben, daar is geen God, behalve Mij. Ik dood en doe herleven, Ik verbrijzel en Ik genees, en niemand is er die redt uit Mijn macht" (vs. 39). Dat is wat wordt bedoeld met God is één, zoals ook de schriftgeleerde, met wie Jezus sprak, erkende: "Meester, naar waarheid hebt u gezegd, dat Hij één is en dat er geen ander is dan Hij" (Mar 12:32).

De geschiedenis van het volk Israël in het Oude Testament toont dat het steeds werd aangetrokken tot geloof in andere goden dan de God van Abraham en Isaäk en Jakob, Die hen had bevrijd uit Egypte. Al op weg naar het beloofde land maakten zij een gouden kalf, dat zij kenden van hun tijd in Egypte. Later gingen zij goden van de hen onderdrukkende volken dienen, menend dat die hen dan gunstig gestemd zouden zijn. Een treffend voorbeeld is te zien in het boek van de profeet Jeremia. Daar wijt het volk het onheil dat hen trof aan het feit dat Jeremia had gezegd te stoppen met het aanroepen van 'de koningin van de hemel'. Maar God kondigt hen aan dat het hen niets zal baten als zij haar aanroepen, en dat Hij hen – als ze het toch doen – te gronde zal richten (zie Jeremia 44:15-28 – en dit zou toch een les moeten zijn voor hen die menen Maria aan te moeten roepen voor hulp). Dit laat zien dat ook Israël niet ontkwam aan het idee van heidense volken, dat er achter alles wat hen overkwam een macht moest zitten – goed of kwaad. En het is begrijpelijk dat je dan die god gaat aanroepen, waarvan je verwacht dat die het sterkst is, en tegelijkertijd de god waarvoor je bevreesd bent gunstig probeert te stemmen.

Waarom doet de mens dat? De schrijver van de brief aan de Hebreëen wijst terug naar het vonnis dat God over de mens uitsprak: "Stof bent u, en tot stof zult u terugkeren": de mens is, uit angst voor de dood, gedoemd tot slavernij (Hebreëen 2:15). Hij is bang voor Gods oordeel, en probeert daarom andere goden gunstig te stemmen – niet altijd in plaats van God, maar ernaast, voor de zekerheid – of zich over te geven aan zoveel mogelijk genot, enz., in plaats van zich ernstig te keren tot de enige God die hem kan bevrijden van de dood (zie vers 14).

Het is interessant na te denken over wat er toen in de gedachten van mensen moet zijn omgegaan, omdat we er ideeën van het latere christendom in kunnen herkennen, zoals we nog zullen zien. Neem de gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus in Lucas 16 vanaf vers 19. De mensen die daar bij de naam genoemd worden, zijn doden en dus niet meer stoffelijk maar geesten. De rijke man is in 'de hel', en Abraham en Lazarus zijn in 'het paradijs'. Als de rijke man Abraham dan vraagt Lazarus naar zijn broers te sturen – om hen ernstig te waarschuwen hun leven te veranderen, zodat zij niet in 'de hel' komen – zou Lazarus dus een *agathodaimon* zijn, een goede geest.

Gods werkzaamheid in kracht erkennen of ontkennen

Wat opvalt waar in het Nieuwe Testament over 'demonen' wordt gesproken, is dat Jezus de opvattingen van zijn tijdgenoten niet aan de hand van Schriftpassages weerlegt. Zij moeten kennelijk zelf inzien en erkennen – uit wat zij weten van Gods openbaring van Zichzelf, en door wat zij zien en horen van het werk dat Jezus onder en met hen doet – dat zij getuigen zijn van Gods werkzaamheid. Hun HERE, de God van Abraham, Isaäk en Jakob, is bezig Zijn verbonden en eeuwenlang gegeven beloften voor hun ogen en oren te vervullen. (Veel van?) hun geestelijke leiders hadden hun keuze gemaakt, naar aanleiding van de vraag die hun voorouders al aan Mozes stelden: "Is de HERE in ons midden of niet?" (Ex 16:7), namelijk: 'Nee'. Zij hadden vanuit hun verkeerde Schriftuitleggingen,

voorstellingen en ideeën de conclusie getrokken dat God niet in Jezus van Nazaret in hun midden was, en dat Hij dus niet anders kon zijn dan een dienaar van de 'baas' van de 'demonen', *Beëlzebul*, 'satan', en daarom slecht, verderfelijk, was. Jezus' reactie daarop is een 'logische redenering', waarin Hij een beroep doet op hun gezond verstand. Let op het herhaaldelijk gebruik van het woord 'indien', als het zo is dat, waarmee Jezus hen voor een keuze stelt: "Ieder koninkrijk, dat tegen zichzelf verdeeld is, gaat ten onder, en geen stad of huis, tegen zichzelf verdeeld, zal standhouden. En indien de satan de satan uitdrijft, is hij tegen zichzelf verdeeld; hoe zal dan zijn koninkrijk kunnen standhouden? En indien ik door de overste van de boze geesten de boze geesten uitdrijf, door wie doen uw zonen het dan? ... Maar indien ik door de Geest van God de boze geesten uitdrijf, dan is het Koninkrijk van God over u gekomen" (Mat 12:25-28). Dat laatste is de kern van wat Hij wil zeggen. Zijn woorden zijn niet bedoeld als uitleg, laat staan bevestiging, van het bestaan van een wereld van kwade machten – zoals velen in het christendom, die hun opvattingen daarover willen verdedigen, ze beschouwen. Jezus neemt hun ideeën als uitgangspunt, om van daaruit – op de wijze zoals Jesaja eeuwen daarvoor ook moest doen – te laten zien dat ze niet passen in Gods openbaring van Zichzelf en van Zijn werk. Veel Joodse leiders hadden hun eigen ideeën over het Koninkrijk, en wie daar wel en niet toe behoorden. Jezus paste daar voor hen niet in (zie vooral Johannes 8 vanaf vers 30). Ze zeiden het volk daarom dat zij, als ze met Jezus omgingen, een vijand van God waren (zie, onder andere, Johannes 9:22; 10:33). Maar als de aannames niet kloppen, houden menselijke verklaringen geen stand. Jezus draait hun idee over 'satan' en 'demonen' om, door te laten zien dat de aanname dat die aan het werk zijn niet klopt, en dat *dus* de Geest van God aan het werk is; en wel aan de hand van het bewijs van die gezonde man of vrouw! Dat zegt meer dan duizend woorden...

Gods verlossing in Christus

Wat God in Zijn Zoon Jezus Christus doet, is – op grond van geloof en berouw over gedane zonden – de gevolgen van Zijn vonnis in de Hof gedeeltelijk teniet doen. De genezingen zijn, volgens Zijn woord door de profeten, de tekenen van het Koninkrijk (Matteüs 11:5; onder andere Jesaja 29:18,19), van de tijd dat Zijn 'heerlijkheid' (Zijn aanwezigheid in werkzaamheid en kracht) weer in hun midden is. De profeet Ezechiël had in een visioen namelijk gezien dat Gods 'heerlijkheid' de tempel en Jeruzalem, kort voor de inname van de stad door Babel, had verlaten (Ezechiël 10:18 en 11:23). Nu is deze terug. Niet in een wolk boven de ark van het verbond, zoals bij de inwijding van de tempel door koning Salomo, maar in Zijn Zoon, Jezus van Nazaret (Johannes 1:14). Het doodvonnis over de zonde van de mens wordt niet ingetrokken, maar Jezus laat wel door opwekkingen van doden zien dat God Zijn beloften, dat de doden die in geloof stierven en sterven, op de 'jongste dag' zullen opstaan (Johannes 6:39,40; 11:25,26) en eeuwig leven ontvangen. De genezingen zijn daarom niet zomaar terloopse daden uit medelijden en liefdadigheid. Ze hebben een doel: het volk Israël erop wijzen dat hun lang verwachte Messias in hun midden is, en zijn het bewijs dat God in Hem werkzaam is met kracht om hen te verlossen van zonde en dood.

De mens zelf is de oorzaak en reden voor 'het onheil' dat hem treft

'Demonen' uitdrijven mogen we dan ook niet voorstellen als louter zieken genezen. Iemands 'demon' is geen zelfstandige geest van buitenaf, maar zijn eigen geest. Het is de mens zelf, met zijn of haar verkeerde natuur, gezindheid, die hem of haar brengt tot van God afwijkende gedachten, ideeën, opvattingen, gedrag etc., en daardoor tot 'het kwade'. Zo iemand is 'de boze', de slechte mens, zelfs de kwaadaardige mens. Jezus zegt tot de leiders die Hem willen vermoorden "U hebt de duivel tot vader" (Joh 8:44). Dat bedoelde Hij uiteraard niet letterlijk, in de zin van dat de 'duivel'/satan' gemeenschap had gehad met hun moeders. Judas zegt in vers 11 van zijn brief, dat zij zich hadden laten verleiden voor een 'Bileamsloon' – het behouden van hun positie met alle wereldse voordelen daarvan – om Jezus te vervloeken (zie Numeri 2:6,7); net als Korach en zijn aanhang in opstand waren gekomen tegen God (Numeri 16:11); en geen acht sloegen op de waarschuwing van God aan het adres van Kaïn te strijden tegen zulke verkeerde overwegingen, die als een belager aan de deur van het hart liggen en tot zonde verleiden (Genesis 4:7). Waar het Jezus ook – en waarschijnlijk vooral – bij zijn genezingen om gaat, is het uitbannen van iemands verkeerde idee over wat er achter de ziek-

te zit. In plaats van te erkennen dat God al in de Hof Zijn vonnis over de zonde had uitgesproken, en mensen van alle tijden, ook in Israël, dagelijks de gevolgen daarvan ervoeren, zochten zij – net als de heidenen – de oorzaak in 'kwade machten' in plaats van bij de HERE, Die gezegd heeft: "Ik ben de HERE ... die het heil bewerk en het onheil schep; Ik, de HERE doe dit alles" (Jes 45:7; zie, als voorbeeld, Ezech 39:28,29). We zien dan ook dat Jezus regelmatig bij een genezing zegt: "zondig niet meer", "uw zonden zijn u vergeven". Als bovennatuurlijke kwade machten niet bestaan, dan geneest Jezus de mensen dus met hun ziekten meteen van hun geloof in 'demonen', zodat ze erkennen dat zij zelf gezondigd hebben. De zonden kunnen een mens alleen vergeven worden als hij zijn verantwoordelijkheid daarvoor neemt. Die ze dus niet afschuift op een 'kwade macht', maar belijdt: 'Ik heb tegen U gezondigd'. En zelfs als de mensen die Jezus geneest de gedachte aan 'demonen' niet (meteen) kunnen loslaten, dan moet het voor hen duidelijk en vooral bevrijdend zijn dat ze er niet bang voor hoeven zijn. Jezus toont door genezing van onverklaarbare en door mensen niet te genezen ziekten, dat Hij machtiger is dan die 'demonen' waarin zij geloven. Met andere woorden: nu Hij er is, doen zij er niet meer toe. Zij kunnen ze beter vergeten. Ze zijn in het Hebreeuws *elil* van het Oude Testament, 'nietsen'. Zo lang iemand 'met Christus' is, heeft 'de sterke' geen macht over hem of haar – wat betekent dat de dood hem of haar niet zal kunnen vasthouden (zie Matteüs 12:29). Hij heeft 'de sterke' – de macht van de zonde en de dood – 'gebonden', en hem de sleutels van de eeuwige dood afgenomen zodat Gods kinderen daaruit te bevrijd kunnen worden (Openbaring 1:18).

Wat zijn de demonen in het Nieuwe Testament?

Zoals we hebben gezien behoren 'demonen' tot 'het rijk' van de heidense (Griekse, Egyptische, Romeinse) godenwereld. God beschouwt zulke goden als afgoden, nietsen, onreinen. In Het Nieuwe Testament zien we dan ook in de Griekse grondtekst regelmatig *daimonion* in de betekenis van (af)goden (Handelingen 17:18; 1 Korintiërs 10:19-21; Openbaring 9:20); maar ook als 'dwaalgeesten' – mensen die dwalen en de gelovigen verleiden met huichelachtige leugens (1 Timoteüs 4:1), tot wanorde en kwade praktijk (Jakobus 3:16, waar in plaats van 'duivels' 'demonisch' behoort te staan). In dat licht moeten we ook het gebruik in Openbaring zien.

De apostel Johannes schrijft niet over genezing van een 'onreine geest' of 'demon', maar wel over het oordeel van mensen dat Jezus een 'demon' zou zijn of hebben. Ook in de parallelle passages in de andere drie Evangelien zien we dat. Verder staan daar en in de Handelingen veel algemene vermeldingen van 'demonen' en 'onreine geesten'. Daarnaast zijn er specifieke feitelijke genezingen van bij de naam genoemde gebreken, ziekten en afwijkingen: zoals doofstomheid, blindheid, epilepsie, geestesziekten. Veel daarvan waren in die tijd onverklaarbaar, en werden daarom aan 'demonen' toegeschreven. Maar wie zou dat tegenwoordig doen? We weten nu wat de oorzaak is.

Opvallend in het gebruik van het woord 'demon' is dat we er vrijwel alleen in de Evangelien over lezen (slechts vier van de 72 keer daarbuiten). Even opvallend is dat genezingen en 'uitdrijvingen' alleen plaatsvinden in het gebied dat behoort tot Israël, of een oude relatie daarmee heeft (Tyrus en Sidon). De vraag is: Waarom? Is het omdat juist de Joden niet hadden moeten geloven in dergelijke geesten? In ballingschap hadden zij de afgoden van hout, metaal en steen afgezworen, en aanbaden zij de hemellichamen niet meer; maar in plaats daarvan waren zij in de geestenwereld van de heidenen gaan geloven. En de heidenen tot wie de apostelen predikten? Zij waren blij met de boodschap van één God, en met hun geloof daarin verviel de hele godenwereld om plaats te maken voor de enige God en Schepper en Zijn Zoon Jezus Christus. En toch...

Demonen in het christendom

De jonge gemeente van Christus had van het begin af te maken met het geloof in kwade machten. Zowel vanuit het Jodendom en als door niet-Joodse gelovigen. De gemeente bestond toen immers vooral uit tot geloof gekomen Joden, Grieken en Romeinen. De Griekse gelovigen hadden in hun dagelijks leven te maken met de wijdverbreide offerdienst aan de goden.

'Demonen' waren beschermgeesten van een bepaald ambacht of van de stad. Om deze gunstig te stemmen, werd iedereen in de stad en van een ambacht geacht de desbetreffende beschermgod offers te brengen. Deed je dat niet, dan zou de stad onheil kunnen treffen, of het werk van de leden van een ambacht niet gezegend worden. Het was moeilijk daar los van te komen, zoals 1 Korinthiërs 8 laat zien. Overal waren er dan ook gelovigen die zich niet geheel losmaakten van het offeren aan de 'demonen'. Ook de andere volken waaraan het evangelie in de loop van de volgende eeuwen werd verkondigd, hadden hun eigen goden. Het geloof daarin bleek even moeilijk 'uit te roeien'.

Om de macht te behouden en te vergroten is 'de kerk' begonnen heidense opvattingen en gebruiken te 'christianiseren' – te vergelijken met wat men tegenwoordig noemt 'if you can't beat them, join them'. Dat wil zeggen: die opvattingen en gebruiken werden opgenomen in de geloofsleer, omdat de mensen ze niet opgaven.

Een bekend voorbeeld is het Kerstfeest, dat wordt gevierd op het moment van het heidense zonnewendefeest. De Mariaverering is op niets anders gebaseerd dan de aanroeping van de 'koningin van de hemel', zoals in Jeremia 44, en ook te zien was in Efeze (Handelingen 19:21-40). Ook de hele heiligenverering is gebaseerd op het geloof in 'demonen'. De heiligen hebben de plaats ingenomen van de *agathodaimonion*, de goede geesten die bijvoorbeeld een bepaald ambacht beschermden. Sint Jozef is de beschermer van de timmerlieden, en Sint Cecilia die van de musici, etc. Zelfs de opvatting over God, die we zo vaak horen, is dualistisch van aard. De God van het Oude Testament wordt door velen gezien als de toornende, wrekende God, terwijl Christus dan de liefhebbende God is. Die dwaling komt dan weer mede voort uit de verkeerde aanname, dat Jezus de als mens neergedaalde God is. En uiteraard hoort daar ook de officiële verbreiding het geloof in 'satan' of 'duivel' en de 'demonen' bij, om de gelovigen angst aan te jagen en aan de kerk te binden. In feite is het geloof in God dus dubbel dualistisch geworden: de God van heil en het goede staat tegenover de toornende God en de onheilsbrengende 'satan'.

Er wordt ons vaak gevraagd hoe wij kunnen beweren dat er geen bovennatuurlijke kwade macht bestaat, terwijl de meeste mensen op aarde, inclusief het merendeel van de christenen, dit wel geloven. Het eenvoudige antwoord is: God geeft in de Bijbel aan dat zo'n macht niet bestaat. Het zijn geen moeilijke wetenschappelijke of theologische verhandelingen waarin Hij dat zegt. Ook heeft Hij het bewijs geleverd in Zijn Zoon, Jezus Christus. Niemand kan dus zeggen dat hij of zij niet is gewaarschuwd voor het geloof in meer dan één God, en in goden, 'duivels', 'demonen' etc., die ons aanzetten tot het kwade en zelf allerlei kwaads aanrichten. God heeft zelfs een dubbele waarschuwing aan christenen gegeven:

Vergelijkend in wat Israël is overkomen. Paulus schrijft dat Gods oordeel over hen in de woestijn, hun is "overkomen tot een voorbeeld [voor ons] en het is opgetekend ter waarschuwing voor ons ..."; en: "Deze gebeurtenissen zijn ons ten voorbeeld geschied, opdat wij geen lust tot het kwade zouden hebben, zoals zij die hadden" (1 Kor 10:11,6). En dit geldt voor alles wat over hen is opgeschreven; of dat nu betrekking heeft op Gods zegeningen op hun geloof en gehoorzaamheid, of oordelen op hun ongeloof en ongehoorzaamheid.

Rechtstreeks in waarschuwingen. Zo had Jezus in zijn 'Olijfbergrede' gezegd: "vele valse profeten zullen opstaan en velen zullen zij verleiden" (Mat 24:11). En hoewel dit betrekking heeft op de tijd van de apostelen tot de val van Jeruzalem in het jaar 70, het optreden van valse profeten, die de gelovigen zouden verleiden iets anders te geloven dan God en Zijn dienaren hadden gezegd, zou doorgaan tot de komst van Christus in heerlijkheid. De apostel Petrus herinnert aan de valse profeten onder het volk Israël, en trekt dit door naar de gemeente: "Toch zijn er ook valse profeten onder het volk geweest, zoals ook onder u valse leraars zullen komen, die verderfelijke ketterijen zullen doen binnensluipen ..." (2 Pet 2:1). Zijn mede-apostel Johannes schrijft: "Geliefden, vertrouw niet iedere geest, maar beproef de geesten, of zij uit God zijn; want vele valse profeten zijn in de wereld

uitgegaan" (1 Joh 4:1). Iets verder schrijft hij dat vast te stellen is wat van de "Geest van de waarheid" komt en wat van "de geest van de dwaling" (vers 6). Misschien zult u zich afvragen waarom God dat toelaat. Het antwoord is gelijk aan dat Hij Israël gaf: vanwege de hardnekkigheid van de mens, ook in het christendom – hij wil niet veranderen en houdt vast aan het 'oude'. God laat geen 'satan' uit de Joodse of kerkelijke leer zijn gang gaan, maar laat mensen hun gang gaan, zodat hun dwaasheid des te duidelijker uitkomt (Romeinen 1:18-23,28). Paulus zegt daarover: "En daarom zendt God hun een dwaling, die bewerkt, dat zij de leugen geloven, opdat allen worden geoordeeld, die de waarheid niet geloofd hebben ..." (2 Tes 2:11,12). De waarheid is hier niet alleen dat duidelijk had moeten zijn wat zonden, in de zin van verkeerde handelingen, zijn, maar alles wat God heeft geopenbaard over Zichzelf, Zijn plan en Zijn werk met ons mensen. Dus ook als Hij zegt dat iets zo en zo is, en wij zouden zeggen: 'dat is niet zo', of 'dat geloof ik niet', of 'naar mijn mening kun je het ook zo zien', of 'ik vind dat je dit niet letterlijk moet nemen' etc., valt dat onder leugen tegenover Zijn waarheid. Paulus is duidelijk: "indien iemand u een evangelie predikt, afwijkend van wat u ontvangen hebt, die zij vervloekt" (Gal 1:9). Dat is niet hard, maar nodig, zodat er misschien sommigen zijn die vast zullen houden aan de waarheid en behouden worden.

Wij kunnen in de geschriften van het Nieuwe Testament nalezen wat dit evangelie was en is. De apostelen en hun medewerkers hebben er alles aan gedaan om dat evangelie op te (laten) schrijven, zodat, bijvoorbeeld, Petrus, in afwachting van zijn spoedige marteldood, kon zeggen: "Maar ik zal mij beijveren, dat u ook na mijn heengaan telkens weer aan deze dingen kunt denken" (2 Pet 1:15). En de apostel Johannes zegt: "wat wij gezien en gehoord hebben, verkondigen wij ook u, opdat ook u met ons gemeenschap zou hebben. En onze gemeenschap is met de Vader en met Zijn Zoon Jezus Christus" (1 Joh 1:3).

Tot slot de hier toepasselijke woorden van Johannes over wat deze verkondiging is, namelijk de gehele waarheid van de ene God:

"En dit is de verkondiging, die wij van Hem gehoord hebben en u verkondigen: God is licht en in Hem is in het geheel geen duisternis. Indien wij zeggen, dat wij gemeenschap met Hem hebben en in de duisternis wandelen, dan liegen wij en doen de waarheid niet; maar indien wij in het licht wandelen, zoals Hij in het licht is, hebben wij gemeenschap met elkaar; en het bloed van Jezus, Zijn Zoon, reinigt ons van alle zonden" (1 Joh 1:5-8).

2. Uitgebreide behandeling

A. Boze geesten in het Oude Testament

Omdat Jezus en zijn apostelen hun onderwijs baseerden op de geschriften van wat wij het Oude Testament noemen, zullen wij daarom in eerste instantie daar naar de (mogelijke) betekenis van de begrippen die zij gebruiken moeten zoeken. En dat zullen we dan ook doen.

De Bijbelse betekenis van geest

Het Hebreeuwse woord voor geest is *ruach*, dat voor alle beweging van lucht wordt gebruikt, en betekent dan adem of wind. Het staat in die betekenis voor de levensadem die God de mens inblies, de levensgeest; maar ook voor de leven brengende Geest van God, de heilige Geest. En dit maakt het interessant, want we komen dan al meteen op het punt van natuurlijk leven en geestelijk leven.

Maar voordat we verder gaan is het nodig te kijken naar een betekenis van *ruach* die hiermee samenhangt, namelijk die van emotie (blijkend uit een versnelde ademhaling). En dan komen we op betekenissen als ongeduld of woede, maar ook bezieling of kracht. Dat kan iemands eigen 'geest' zijn, die hem aanzet bepaalde dingen te doen, goed of slecht, dus de mentaliteit, de gezindheid van iemand. Wanneer de Israëlieten in de woestijn worden gevraagd bij te dragen aan de bouw van de tabernakel, lezen we dat "ieder wiens geest hem drong" zijn bijdrage komt brengen (Exodus 35:21). Terwijl verderop wordt gesproken over een "geest van jaloersheid" die over iemand komt (Numeri 5:14). Maar het kan ook de 'geest' zijn van iemand anders – of van God zelf – die iemand aanspoort zich ergens voor in te zetten. Zo lezen we ruim twintig keer over 'de geest van God' die over iemand komt of hem aanzet om iets te doen. Het is wat misleidend dat vertalers dan de neiging hebben 'geest' met een hoofdletter te schrijven. Dat de indruk wekken dat iemand als een soort robot wordt aangestuurd door de heilige Geest. We zullen dat meer moeten zien als het opwekken van een groot enthousiasme voor de zaak van God, waar de betrokken persoon van zichzelf uit al een sterke neiging toe moet hebben, anders werkt het niet. En wellicht helpt het te bedenken dat de Latijnse vorm van dit woord geest *spiritus* is, en het bijbehorende werkwoord dus: inspireren!

God brengt verandering in de natuurlijke toestand van een mens teweeg, door als het ware 'het eeuwige' in die mens te blazen. Dit is geen verandering tot onsterfelijkheid, maar wordt een verandering van geest, van gezindheid genoemd. Zo'n mens leeft in de geest van God en Christus, heeft hun gezindheid en niet meer die van de wereld, de natuurlijke mens. We zouden kunnen zeggen dat die mens zich in zijn denken en doen volledig laat beïnvloeden door God, en niet meer door zijn natuurlijke begeerten en/of het doen en laten van de wereld, de mensen om hem heen. Hij ademt de geest van God en gaat over van een aardse, wereldse, op het tijdelijke gerichte levenswijze, naar een goddelijke, hemelse, op het eeuwige gerichte levenswijze.

De Geest van God en een boze geest van God

Een treffend voorbeeld is dat van Saul en David. Het volk wil een koning als alle andere volken hebben. God wijst hen dan op de grootste man die zij in hun midden hebben: Saul. Die lijkt een beetje verlegen met zichzelf, en heeft daar niet zoveel zin in. In het boek 1 Samuël wordt dan tot drie maal gezegd dat de Geest van God/de HERE hem 'aangrijpt', zodat hij doet waarvoor hij is aangewezen en aangesteld (1 Samuël 10:6,10;11:6). En als niet iedereen hem ziet zitten als koning, zorgt God ervoor dat er voldoende steun voor hem is: "de dapperen, aan wie God dit in het hart gegeven had, gingen met hem mee" (1 Sam 10:26). Maar ondanks de Gods invloed, laat Saul zijn menselijk denken daardoor niet veranderen. Als hij God steeds weer niet gehoorzaamt, kiest God een andere man. Hem zou geen enkel mens opgevallen zijn, maar God kent zijn gezindheid: hij ademt Zijn geest. Vanaf de dag dat Samuel hem zalft "greep de Geest van de HERE David aan ... Maar van Saul was de Geest van de HERE geweken" (1 Sam 16:13,14a). Hij was altijd al bang uitgevallen, maar nu wordt hij

bijna panisch, misschien wel manisch depressief. Als reden wordt iets wonderlijks gegeven: "... en een boze geest, die van de HERE kwam, joeg hem angst aan" (vs. 14b). Dat was geen domheid van de mensen toen, die niet begrepen zouden hebben wie die geest was, of waar die werkelijk vandaan kwam. God was voor hen de Bron van alles. Samuël, of een andere profeet die deze dingen opschreef, stond in Gods dienst als overbrenger van Zijn woord. Zij zullen dus, door de Geest van God zijn geleid, het zo hebben opgeschreven als hen werd ingegeven. Ook Job zag in dat zowel het goede als het kwade (in de ogen van mensen) van God afkomstig is: "zouden wij het goede van God aannemen en het kwade niet?" (Job 2:10). Sauls dienaren raden hem aan verlichting te zoeken bij muziek, en één van hen beveelt, nota bene, David aan als muzikant: "En telkens als die geest van God over Saul kwam, nam David de citer en speelde; dat schonk Saul verlichting, hij voelde zich beter en de boze geest week van hem" (1 Sam 16:23). Wil dit zeggen dat die 'geest' op de vlucht slaat zodra hij David hoort spelen? Nee, de gemoedstoestand van Saul kwam tot rust door het spel van David. Maar omdat hij God niet bidt of Hij hem wil verlossen en zijn hart veranderen, keert de angst steeds terug. Daarbij komt wantrouwen, jaloezie en haat jegens David, van wie hij ziet dat hij Gods geest heeft en vermoedt dat hij zijn opvolger zal zijn (zie 18:10-12 en 19:9,10). Uiteindelijk helpt muziek niet meer, en broedt hij tijdens het spel van David moordplannen uit. Zo wordt hij een Kaïn, die de dood zocht van zijn rechtvaardige broer Abel, en wil David doden (zie 19:10). Jarenlang probeert hij dat plan uit te voeren, maar het lukt hem niet "want de HERE was met David". Met Richteren 9:23 zijn dit de enige plaatsen waar in het Oude Testament over een boze geest (*ruach*) wordt gesproken.

Shed/daimonion

Er zijn in de NBG'51 vertaling nog twee andere plaatsen waar over 'boze geesten' wordt gesproken. Het gaat hier om het Hebreeuwse woord *shed*, dat in de Septuaginta is vertaald met het Griekse woord *daimonion* en in de NBV wordt weergegeven met 'demonen'. Het begrip *daimonion* is zeer lastig. De betekenis of inhoud is niet zo duidelijk, zowel niet in het klassieke Grieks als in de Bijbel. Toch paste het kennelijk goed bij wat de schrijvers en vertalers wilden zeggen. Dat zal ook zo zijn geweest voor de vertalers die, in wat we de Septuaginta noemen, dit Griekse woord *daimonion* hebben gebruikt. Ze hebben dat in totaal acht keer gekozen voor maar liefst vijf verschillende woorden, die alle een andere betekenis hebben. Eén daarvan betekent bokken (*sair*), een ander nietsen, afgoden (*elil*), weer een ander verderf (*qeteb*). Dit laatste is te vinden in Psalm 9, waar het betrekking heeft op de gevolgen van de pest en/of van de oorlog (vaak volgt het een op het ander): "U hebt niet te vrezen voor ... de pest, die in het duister rondwaart, voor het verderf (*qeteb*), dat op de middag vernielt" (vzn 5,6). De vertalers hebben dus echter gemeend dat achter het gebruik van al deze Hebreeuwse woorden eenzelfde gedachte zit, en ze te moeten weergeven met dat ene en zelfde woord *daimonion*. Achter geen van deze oorspronkelijke woorden zit echter iets bovennatuurlijks, 'duivels'. Maar mogelijk hadden de vertalers die gedachte wel, gezien het wijdverbreide geloof in een kwade macht na de ballingschap van Israël in het Perzische Rijk, en komen we die later tegen in het Nieuwe Testament.

Het Hebreeuwse woord *shed* behoort tot een groep woorden afkomstig van *shadad* (*shed*, *shod*, *shad*). Eén daarvan is bekend als naam voor God: *El Shaddai*, en wordt meestal weergegeven als 'Almachtige'. Het handelen van *Shaddai* is niet simpel machtig, maar krachtig, vernietigend, woestend, ruïnerend (*shadad*). Hij staat tegenover de afgoden, die Hij ijdelheden, niet-goden, nietsen, noemt. Zij zijn niets dan verzinsels van mensen en kunnen dus niets. God stelt Zich aan de mens voor als het Wezen dat alle macht heeft, en met die macht een eind maakt aan wat kwaad is in Zijn ogen; want als de Schepper die doet leven, kan Hij ook verderven. Waarschijnlijk heeft Jezus dat in gedachten, of gebruikt Hij misschien zelfs het woord *shadad* in het Aramees/Hebreeuws dat Hij spreekt, als Hij zijn tijdgenoten erop wijst dat zij bevreesd moeten zijn "voor Hem, die beide, ziel en lichaam, kan verderven in Gehenna"; met andere woorden: 'hoed u voor *El Shaddai*' (Mat 10:28). Ook Jakobus spreekt in dezelfde zin, als hij schrijft over God: "Hij, die de macht heeft om te behouden en te verderven" (Jak 4:12). De schrijver van de brief aan de Hebreeën roept op God te vereren "met eerbied en ontzag, want onze God is een verterend vuur" (Heb 12:28,29).

God en de niet-goden

Kijken we naar de enige twee passages in het Oude Testament waar *shed* wordt gebruikt, dan zien we dat het om afgoden gaat:

"[Israël] verwierp God, die hem gemaakt had ... Zij verwekten Hem tot naijver door vreemde goden [letterlijk 'vreemden'], met gruwelen krenkten zij Hem, zij offerden aan boze geesten (*shed*), die geen goden zijn [letterlijk 'niet god' – *elohah*], aan goden (*elohim*), die zij niet hebben gekend, nieuwe goden (letterlijk 'nieuwe'), die kort tevoren opgekomen waren ..." (Deut 32:15-18)

"... zij lieten zich in met de heidenen ... dienden hun afgoden ... zij offerden hun zonen aan de boze geesten (*shed*); ook vergoten zij onschuldig bloed, het bloed van hun zonen en dochters, die zij offerden aan de afgoden van Kanaän." (Ps 106:34-38)

Uit de reactie van God blijkt wat de *shed* zijn voor wie hen aanbidden en offers brengen. Het dienen van afgoden in plaats van de God die hen maakte (het Nieuwe Testament zegt het schepsel vereerd en gediend in plaats van de Schepper – Romeinen 1:25), maakt God 'jaloers'; en als zij zich niet bekeren van de afgoderij raakt Hij vertoornd en maakt een einde aan de door mensen gemaakte niet-goden en hun aanbidders. Paulus schrijft verder in de Romeinenbrief "in uw weerbarstigheid en onboetvaardigheid van hart hoopt u toorn op tegen de dag van de toorn en de openbaring van het rechtvaardig oordeel van God ..." (zie Rom 2:1-11). Met andere woorden: het dienen van niet-goden is verderfelijk, verteert uiteindelijk de afgodendienaar. Beide aangehaalde passages in het Oude Testament vervolgen met hetzelfde oordeel: "Want een vuur is in mijn toorn ontstoken" (zie Deut 32:19-25); "Toen ontbrandde de toorn van de HERE tegen zijn volk" (Ps 106:40). Het doel is: "Zie nu, dat Ik, Ik het ben, daar is geen God, behalve Mij. Ik dood en doe herleven, Ik verbrijzel en Ik genees, en niemand is er die redt uit mijn macht" (Deut 32:39). Dit laat de almacht van God en dus de machteloosheid van de niet-goden zien.

Het begin van de afgoderij in Israël

Nu lijkt het me ongerijmd om, ondanks hoe God spreekt over afgoden, daarachter 'boze geesten' in de zin van 'duivels' te zien. Dat zouden dan kwaadaardige bovennatuurlijke wezens zijn, die wel degelijk macht hebben en dus beslist geen nietsen zijn. God vertelt ons geen halve waarheden. Wat er werkelijk aan de hand is, zien we bij het ontstaan van afgoderij in Israël.

Toen Israël het land Kanaän zou binnentrekken, bevond hun kamp zich op de grens met Moab. De Midianitische bevolking nodigde hen uit voor een offerfeest ter ere van Baäl-Peor. Het kwam tot een orgie, waarin vele Israëlitische mannen gemeenschap hadden met Moabitische vrouwen. Dat leidde tot 'een plaag' van God waaraan 24.000 mannen van Israël stierven (Numeri 25). Het feest van de Midianieten was een verleiding voor het volk Israël, gericht op vleselijke begeerten. Zat daar de 'duivel' achter? In hoofdstuk 31 wordt verteld over een strafexpeditie tegen de Midianieten, in opdracht van God. De mannen hadden kennelijk niets geleerd en namen alle vrouwen mee. Toen Mozes hen zag aankomen werd hij toornig en zei: "Zie, dezen waren op raad van Bileam voor de Israëlieten aanleiding trouwbreuk te plegen tegen de HERE ter oorzake van Peor ..." (vs. 16). Het was dus de raad van een mens, nota bene een 'ziener' die de enige ware God kende, door de koning van Moab werd geroepen om Israël te vervloeken, maar niet anders kon dan hen zegenen. Om toch het beloofde loon te krijgen gaf hij de raad Israël afgoderij te laten plegen, om zo toch de vloek van God over hen te brengen, zodat Hij hen zou verderven.

Contrasten en tegenstellingen

De Bijbel heeft, zoals we tegenwoordig zeggen, een zwart-wit boodschap. In alles worden contrasten, tegenstellingen getoond. De reden hiervoor is dat de oorspronkelijke harmonie tussen God en mensen is verbroken door de zonde. God schrijft die niet toe aan een bovennatuurlijke macht (geval- len engel), maar legt de verantwoordelijkheid daarvoor geheel bij de mens. De tegenstellingen zijn al te zien in het scheppingsverhaal in Genesis: woest en ledig (wanorde, chaos, dode materie) staan

tegenover de (orde scheppende en leven brengende) Geest van God; scheiding tussen licht en duisternis, dag en nacht; scheiding tussen zee en land. We vinden hier geen wetenschappelijke uitleg van het ontstaan van alle dingen en het leven, maar een op feiten (God is de Initiatiefnemer en Uitvoerder van een groots plan, dat Hij nog altijd bezig is te voltooien) gebaseerde wijze van vertellen, om het verschil te tonen tussen God en mensen, en daarmee tussen goed en kwaad, leven en dood. In de Hof is een levensboom, die staat voor eeuwig leven, en de boom van kennis van goed en kwaad, die staat voor de dood. We zien later zegen en vloek (Abel en Kaïn, Jakob en Esau), redding en uitroeiing (zondvloed), rein en onrein, heilig en onheilig, rechtvaardig en onrechtvaardig, vrede en oorlog, vriend en vijand, vrijheid en slavernij, etc. Telkens zit daarin het contrast: als het niet het één is, dan is het het andere: wie niet goed is, is kwaad (slecht); die zal niet gered worden om eeuwig leven te ontvangen, maar verloren gaan en dus gedood en vernietigd worden; etc.

De zonen van God en de mensen

Het zal dan geen verrassing zijn dat er ook twee 'soorten', aan elkaar tegenovergestelde mensen zijn: 'zonen van God' en 'de mensen', zoals Genesis 6:1-4 en de geslachtregisters van vóór de zondvloed hen tonen (zie ook Psalm 82:6,7). Er is geen enkele aanleiding hier voor 'zonen van God' engelen in te vullen. Het gaat om de zonde, dat mensen van wie verwacht mag worden dat zij wandelen met God, zoals Henoch en Noach (zie Genesis 5:24 en 6:9), zich door huwelijksgemeenschap vermengen met mensen die dat niet doen. De geestelijke mens mag niet samen gaan met de natuurlijke, die alleen zijn eigen vlees wil behagen. Het vervagen van die scheiding zou op den duur leiden tot het totaal verdwijnen van 'de zonen van God'. Daarom grijpt God in, door alle mensen die niet met Hem wandelen uit te roeien en als het ware opnieuw te beginnen met Noach en zijn gezin. Dat in de zondvloed de tot zonde geneigde natuur niet was gedood blijkt helaas al snel.

In de tegenstelling tussen de geestelijke, goddelijke mens, en de natuurlijke, menselijke mens, wordt getoond wat achter de beweegredenen voor zijn spreken en handelen zit. Wie zich door God laat leiden (met Hem wandelt) is een geestelijke mens, zoon van God. Wie zich door de natuurlijke begeerten (en dus wandelt met de wereld, naar wat het vlees ingeeft) is een aards, werelds, natuurlijk mens, die leeft zonder God.

De Geest van God en de menselijke natuur

In de Bijbel wordt dit zo voorgesteld dat de Geest van God in Gods zonen werkt. Vóór Christus kregen door God uitgekozen mensen Zijn Geest, zoals Mozes, David en de profeten. God gaf Zijn Geest echter niet alleen zodat zij de hun toegewezen specifieke taak voor Hem konden doen. Wat zij in Zijn dienst deden was bedoeld voor het heil van allen. Nehemia zegt over hun werk: "... U ... vermaande hen door uw Geest, door de dienst van uw profeten" (Neh 9:30; vergelijk Zach 7:11,12); "En U hebt hun uw goede Geest gegeven, om hen te onderwijzen" (Neh 9:20).

De Geest van God werkte door middel van het woord van God, dat de gelovige hoorde of las, bewaarde in zijn hart, overdacht en gehoorzaamde. Onderwijs in en het houden van de verordeningen in de Wet was voor het volk onder het verbond, dat God met hen in de Sinai sloot, de weg waarlangs zij konden tonen het volk, zonen, van God te zijn. Mozes zei: "Zie, ik houd u heden het leven en het goede voor, maar ook de dood en het kwade, doordat ik u heden gebied de HERE, uw God, lief te hebben door in zijn wegen te wandelen ... kies dan het leven ..." (Deut 30:15-20). Maar Jesaja zegt: "zij waren weerspanning en bedroefden zijn heilige Geest; daarom veranderde Hij voor hen in een vijand" (Jes 63:10). Gods belofte was echter dat Hij eenmaal Zijn Geest zou uitstorten op allen die in Hem zouden geloven en tot berouw en bekering zouden komen:

"Daarna zal het geschieden, dat Ik mijn Geest zal uitstorten op al wat leeft ..." (Joël 2:28,29);

"En Ik zal mijn aangezicht niet meer voor hen verbergen, wanneer Ik mijn Geest over het huis van Israël heb uitgestort." (Ezech 39:29)

"Ik zal mijn Geest uitgieten op uw nakroost en mijn zegen op uw nakomelingen." (Jes 44:3)

Dit zou het resultaat zijn van het nieuwe verbond, dat God in Zijn Zoon, de Messias, met Zijn ware volk en allen die zich daarbij aansluiten, wilde aangaan:

“Niet zoals het verbond, dat Ik met hun vaders gesloten heb ... mijn verbond dat zij verbroken hebben, hoewel Ik heer over hen ben ... Maar dit is het verbond, dat Ik met het huis van Israël sluiten zal na deze dagen ...: Ik zal mijn wet in hun hart schrijven, Ik zal hun tot een God zijn en zij zullen Mij tot een volk zijn. Dan zullen zij niet meer een ieder zijn naaste en een ieder zijn broeder leren: Ken de HERE; want allen zullen zij mij kennen ... want Ik zal hun ongerechtigheid vergeven en hun zonde niet meer gedenken.” (Jer 31:32-34)

Dit heeft zijn beslag gekregen in de kruisdood en opstanding van Christus Jezus, en vanaf de Pinksterdag in de doop door water en Geest van wie gelooft. Dit gehele proces is te beschouwen als de weg tot reiniging en heiliging van de mens, het wegdoen van de zonde en apart zetten en houden voor God. Hij is een heilig God, en allen die met Hem willen wandelen moeten ook heilig zijn: “Ik ben de HERE, uw God; heilig u en wees heilig, want Ik ben heilig” (Lev 11:44), zei God door Mozes. De Wet leerde hen wat een rein en heilig leven was. Nu zegt God door Christus, met een aanhaling van deze woorden: “Voeg u, als gehoorzame kinderen, niet naar de begeerten uit de tijd van uw onwetendheid, maar zoals Hij, die u geroepen heeft, heilig is, word ook uzelf heilig in al uw wandel; er staat immers geschreven: Wees heilig, want Ik ben heilig” (1 Pet 1:14-16). Paulus spoort de gelovigen aan “dat u uw lichamen stelt tot een levend, heilig en God welgevallig offer ... En word niet gelijkvormig aan deze wereld, maar word hervormd door de vernieuwing van uw denken, opdat u mag erkennen wat de wil van God is, het goede, welgevallige en volmaakte” (Rom 12:1,2). Petrus vult aan uit Psalm 34: “wie het leven wil liefhebben en goede dagen zien, weerhoudt zijn tong van het kwade, en zijn lippen van bedrog te spreken; hij wijke af van het kwade en doe het goede, hij zoekt de vrede en jaagt die na, want de ogen van de Here zijn op de rechtvaardigen, en zijn oren tot hun smeking, maar het aangezicht van de Here is tegen hen, die het kwade doen” (1 Pet 3:10,11).

De Geest en het vlees staan tegenover elkaar

Jezus heeft zijn leven volmaakt geheilgd, en wie één met Hem wordt in de doop, zal door middel van vereenzelviging met Hem hetzelfde moeten nastreven. Dat kan alleen door een verandering van gezindheid: van een zondig, onrein, onheilig, aards, werelds mens, tot een rein, heilig, geestelijk, goddelijk mens. Dit begint met het bad van de wedergeboorte, gevolgd door het woord van God en de vernieuwing door de heilige Geest (Titus 3:5). De aansporing van Paulus en Petrus tot een heilig leven kan alleen worden volbracht door een leven dat wordt beïnvloed en gestuurd door de werking van de Geest van God in een mens: “Dit bedoel ik: wandel door de Geest en voldoe niet aan het begeren van het vlees. Want het begeren van het vlees gaat in tegen dat van de Geest en dat van de Geest tegen het vlees — want deze staan tegenover elkaar — zodat u niet doet wat u maar wenst” (Gal 5:16,17), zegt Paulus.

We zien in deze woorden heel duidelijk wat de tegenstelling nu eigenlijk is: niet de goede Geest van God tegenover een bovennatuurlijke kwade, Hem vijandige, geest, maar de Geest van God tegenover het menselijk vlees, wat de mens doet met zijn door God geschapen lichaam. Het bevredigen van de menselijke begeerten maken de mens tot een onrein, onheilig, slecht wezen, en dus een vijand van God. Niet bovennatuurlijke geestelijke wezens zijn de vijanden zijn van God, maar de menselijke natuur. Maar dan blijft de vraag: wat zijn dan de ‘boze geesten’ of ‘demonen’ in de Bijbel?

Boos in de betekenis van slecht

Als over Saul een ‘boze geest’ komt, is het wel goed te weten wat het woord ‘boos’ in dit verband betekent. De meeste mensen zullen denken aan iemand die boos, nijdig, kwaad, woedend, etc. is. Dit zou dan ook prima passen bij de opvatting over de ‘duivel’ als een wezen dat als een briesende leeuw rondwaart, en zijn woede over de nederlaag die Jezus hem heeft toegebracht botviert op mensen. Maar boosheid in deze zin is een emotionele toestand, een opwelling die meestal tijdelijk

is. Boos zijn hoeft niets te zeggen over iemands karakter. Het woord 'boos' wordt in een aantal vertalingen gebruikt voor kwaad, in de betekenis van zondig, slecht, verdorven, en ook verderf brengend/veroorzakend. Dan is er geen sprake van emotie, maar een kenmerk, iets in iemands aard; dus iets dat iemand is en toont in de vorm van zondigheid, kwaadwilligheid, kwaadaardigheid, verdorvenheid, en waarvan een verderfelijke invloed uitgaat. We zien deze betekenis van 'boos' bijvoorbeeld in de *boze* zweren die Job had; kwaadaardige uitbrekende gezwollen die zijn vlees lieten rotten. Jezus noemt zijn tijdgenoten die niet willen erkennen dat Hij door God gezonden is een "boos/zondig/verdorven en overspelig geslacht" (vergelijk Matteüs 16:4 met Marcus 8:38).

Het verschil van denken over of er een bovennatuurlijke 'boze geest' achter de verdorvenheid van een mens zit, komt voort uit het verschil in het antwoord op de vraag of de mens van nature goed of slecht/niet goed is. In het eerste geval 'moet er dus wel een kwade macht achter zitten', in het tweede geval komt het slechte en verderfelijke voort uit het hart van de mens.

Verderfelijk is het hart

God is duidelijk in Zijn antwoord: "Arglistig is het hart boven alles, ja, verderfelijk is het; wie kan het kennen? Ik de HERE, doorgrond het hart en toets de nieren, en dat, om aan een ieder te geven naar zijn wegen, naar de vrucht van zijn daden" (Jer 17:9,10). Later maakt Paulus, aan de hand van een reeks aanhalingen uit de Psalmen en het boek Prediker, de balans op van Gods oordeel over het menselijk denken, spreken en handelen: "Niemand is rechtvaardig, ook niet één, er is niemand, die verstandig is, niemand, die God ernstig zoekt; allen zijn afgeweken, samen zijn zij nutteloos geworden; er is niemand, die doet wat goed is, zelfs niet één." En dan komt hij, verder aanhalend, op het bewijs dat dit zo is: "Hun keel is een open graf, met hun tong plegen zij bedrog, addergif is onder hun lippen; hun mond is van vloek en bitterheid vol; Snel zijn hun voeten om bloed te vergieten, verwoesting en ellende zijn op hun wegen." Wat opvalt is dat het hier zonder uitzondering gaat om wat het gevolg is van het menselijk doen en laten: dood en verderf, zowel voor henzelf als voor andere mensen. Want, en dit is volgens Paulus – die doorgaat met zijn aanhalingen – de oorzaak: "De weg van de vrede kennen zij niet. De vreze voor God staat hun niet voor ogen" (Rom 3:11-18). "De weg van de vrede" is niet een toestand van geen oorlog, maar van vrede, harmonie, wandelen met God. Wie die weg niet bewandelt, doet dit niet omdat hij geen respect, eerbied, "vrees" heeft voor God; er is dan sprake van vijandschap, disharmonie met God.

Dat er niet één mens is die doet wat goed is, wil zeggen dat niemand zonder zonde is. Maar het is wel mogelijk rechtvaardig voor God in Zijn genadig oordeel te zijn; want wie wandelden met God werden rechtvaardig genoemd, ondanks dat zij niet 100% zonder zonde waren. Zie, bijvoorbeeld, Noach in Genesis 6:9 en 7:1. Bij hem zag God niet "dat de boosheid van de mensen groot was op de aarde en al wat de overleggingen van zijn hart voortbrachten altijd slechts boos (slecht, verdorven) was" (Gen 6:5). Dus het is: iedereen, op de uitzonderingen na van hen die zich door God laten leiden op Zijn weg, ook al struikelen zij daar soms op.

Geest in de betekenissen van gezindheid en het innerlijk bewustzijn

Jezus heeft eens gezegd, dat je een goed of slecht mens kunt herkennen uit wat hij zegt en doet, zoals we door het zien van een vrucht weten van welke boom die komt en of die boom gezond is: "Een goed mens brengt uit zijn goede schat goede dingen voort en een slecht mens uit zijn boze [slechte, verdorven/verderfelijke] schat boze [slechte] dingen" (zie Mat 12:33-35), "Want van binnenuit, uit het hart van de mensen, komen kwade [slechte/verdorven] overleggingen, hoererij, diefstal, moord, echtbreuk, hebzucht, boosheid, list, onmatigheid, een boos oog, godslastering, overmoed, onverstand. Al die slechte dingen komen van binnenuit naar buiten en maken de mens onrein" (Mar 7:20-23).

Vooraf de apostel Paulus gebruikt die 'geest' (Grieks *peuma*) om deze gezindheid, mentaliteit, waar Jezus het hier over heeft, aan te geven. Net als Jezus bevindt hij zich daar op goede Schriftuurlijke

grond. Door Jesaja zegt God: "In de hoge en in het heilige woon Ik en bij de verbrijzelde en nederige van geest, om de geest van de nederigen en het hart van de verbrijzelden te doen opleven" (Jes 57:15). Dit duidt mensen aan die niet trots en hoogmoedig zijn, maar bereid zijn zich te vernederen voor God, door te erkennen dat zij gefaald hebben en zondaars zijn. In de Bergrede haalt Jezus dit aan, wanneer Hij zegt: "Gelukkig wie nederig van hart zijn [NBG'51 de armen van geest], want voor hen is het koninkrijk van de hemel" (Mat 5:3 NBV). Paulus haakt daar op in waar hij gelovigen vermaant elkaar op te bouwen in 'een geest van zachtmoedigheid' (1 Kor 4:21, Gal 6:1; ook 1 Pet 3:4).

Hij zet de gezindheid van de wereld (die hij aanduidt als 'vlees') tegenover de op God gerichte gezindheid die Jezus ons heeft 'voorgedaan'. En we moeten ons daarbij niet in de war laten brengen door de hoofdletter die de vertalers hebben gebruikt voor 'geest': "zij, die naar het vlees zijn, hebben de gezindheid van het vlees, en zij, die naar de Geest zijn, hebben de gezindheid van de Geest. Want de gezindheid van het vlees is de dood, maar de gezindheid van de Geest is leven en vrede. Daarom dat de gezindheid (Grieks: *phronumè*) van het vlees vijandschap is tegen God; want het onderwerpt zich niet aan de wet van God ... U daarentegen bent niet in het vlees, maar in de Geest, althans, indien de geest (*pneuma*, gezindheid) van God in u woont. Indien iemand echter de geest (*pneuma*, gezindheid) van Christus niet heeft, die behoort Hem niet toe" (Rom 8:5-9).

In plaats van 'gezindheid', in "gezindheid van het vlees", kan ook 'geest' worden gebruikt: "de geest van uw denken" (Efez 4:23); "een geest van zachtmoedigheid" (Gal 6:1); "Hebben wij niet in dezelfde geest gewandeld" (2 Kor 12:18); etc. Maar ook "de geest van de wereld" (1 Kor 2:12; zie ook Efez 2:2); "een geest van slavernij" en "een geest van zoonschap" (Rom 8:15); etc. Mensen kunnen één van geest zijn als zij dezelfde gezindheid en gerichtheid hebben. Paulus vroeg de leden van de gemeente in Filippi "één van geest", "één van ziel" te zijn (Flp 1:27).

In zijn brief aan de Galaten gebruikt hij een scherpe tegenstelling tussen de Geest (God en/of Christus) en het vlees (de mens). Over wie door of in de geest van God wandelen, doordat zij "het vlees met zijn hartstochten en begeerten gekruisigd" hebben, zegt hij: "de vrucht van de Geest is liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtmoedigheid, zelfbeheersing." Daar tegenover stelt hij: "Het is duidelijk wat de werken van het vlees zijn: hoererij, onreinheid, losbandigheid, afgoderij, toverij, veten, twist, afgunst, uitbarstingen van toorn, zelfzucht, tweedracht, partijschappen, nijd, dronkenschap, brasserijen en dergelijke" (zie Gal 5:16-24). In de Romeinenbrief geeft hij ook zo'n opsomming van de slechtheid van mensen die vol zijn van "allerlei onrechtvaardigheid, boosheid, hebzucht en slechtheid, vol nijd, moord, twist, list en kwaadaardigheid; oorblazers, lasteraars, haters van God, verwateneren, overmoedigen, grootsprekers, vindingrijk in het kwaad, hun ouders ongehoorzaam; onverstandig, onbestendig, zonder hart of barmhartigheid." Dit komt niet doordat een bovennatuurlijke 'boze geest'/'demon' in hen werkt, maar uit "een verwerpelijke denken". Het kwalijke gevolg is dat zij dit niet alleen doen tot hun eigen verderf, maar ook tot dat van anderen die zij met hen mee laten doen (zie Romeinen 1:28-32). Wat in deze woorden opvalt, is dat Paulus in het ene geval 'vrucht' en het andere 'werken' gebruikt. De vrucht is van de Geest wat zichtbaar wordt door de verandering van gezindheid van een mens. De werken van het vlees zijn die dingen die een mens doet vanuit zijn onveranderde gezindheid.

De geest als het 'ik'

Het woord 'geest' wordt ook gebruikt op een wijze alsof dit een zelfstandig deel van de mens is; maar er wordt dan iemands binnenste, innerlijk, bedoeld, waar als het ware alle ervaringen, herinneringen, kennis, emoties, etc. zijn opgeslagen. Soms wordt dat ook weergegeven als 'ziel'; niet als een eeuwig levend element, maar als het 'ik', de persoonlijkheid, het bewustzijn. "Jezus doorzag in zijn geest ..." (Mar 2:8) "En Hij, diep zuchtend in zijn geest ... (Mar 8:12); "de geest is wel gewillig, maar het vlees is zwak" (Mar 14:38). "werd zijn geest in hem geprikkeld" (Hand 17:16). Als Maria zegt "Mijn geest heeft zich verblijd over God" (Luc 1:47), zou zij ook kunnen zeggen "Ik heb mij verblijd."

De innerlijke gezindheid van David en Saul

Eerder zagen we dat God Saul een 'boze geest' zond. Dit wil niet zeggen dat God Saul slecht maakte, en daarmee Zelf verantwoordelijk was voor diens kwaadaardigheid. God bracht aan het licht wat Saul 'van binnen' was, wat zijn ware aard was. In de gezindheid van Saul en David zien we de tegenstelling tussen de natuurlijke mens (die zelf wil uitmaken wat goed of slecht is, dus zelf wil bepalen wat hij doet) en de geestelijke mens (die zegt: niet mijn wil doe ik, maar Uw wil, o God). Voor David was de gezindheid van Saul een beproeving, die hem leerde dat hij niet door kracht en geweld koning mocht worden, maar door geschiktheid vanuit de leiding door Gods Geest (vergelijk Zacharia 4:6). Saul kon zich spiegelen aan David – wat hij soms deed (zie 1 Samuël 24:13-20) – maar bleef, zoals Kaïn, door zijn ongehoorzaamheid aan Gods wil en zijn weigering te strijden tegen de toelag van zijn hart, een geest van kracht en geweld kiezen boven Gods Geest (zie Zacharia 4:6).

Daimonia en idolon

Dat de makers van de Septuaginta het woord *daimonion* kozen voor de Hebreeuwse begrippen *shed* en *elil* (afgoden, nietsen, ijdelheden) kan alleen verklaard worden vanuit een onderlinge samenhang daarvan. Gezien Gods toorn over het offeren aan de afgoden (zie Deuteronomium 32:17 en verder en Psalm 106:37 en verder), is het verklaarbaar waarom *qeteb*, verderf of wat verderf brengt (zoals de pest), hier ook mee werd vertaald. Vooral ook omdat het grondwoord van *shed*, *shadad*, onder andere vernietigen betekent. Dan zou *daimonion* voor de vertalers in het Grieks in feite aangeven wat de mens naast of boven de enige en waarachtige God plaatst, en hem van de kant van die God verderf, de eeuwige dood, brengt. Vanuit Gods gezichtspunt lijkt me dat heel aannemelijk. Niet alleen wat de boodschap aan Israël betreft dat zij alleen de God van Abraham, Isaäk en Jakob moeten dienen, maar ook de latere boodschap aan de niet-Joden. Toen Paulus het veelgodendom in Athene zag, vertelde hij de Atheners dat er maar één God is, de Schepper van hemel en aarde en alle leven. Die God zal alle mensen oordelen (lees: verderven) die zich niet bekeren van hun afgoderij. Hiermee verklaarde hij tegelijk hun goden tot machtelozen, nietsen, niet bestaanden.

Van het gangbare woord voor afgod in het Grieks stamt ons 'idool': iets dat, of iemand die, wordt aanbeden, verafgood. *Idolon* zijn afgoden, *idolatrees* zijn afgodendienaars, *idolatria* is afgoderij en *idoluthuton* is wat wordt geofferd aan de afgoden. Die woorden worden ook gebruikt in het Nieuwe Testament. In de Septuaginta zijn de Hebreeuwse woorden voor afgoden *gilolim*, *gahtzahv* en *elil*, op een enkel geval na, vertaald met *idolon*. Altijd worden daarmee de afgod als zodanig, de dienaar daarvan, het aanbidden ervan, en het offeren daaraan aangegeven.

Wat is een demon?

Op dit punt gekomen is het goed iets te weten over de oorsprong van het begrip 'demon'

Invloeden op de Joodse religie tijdens heidense overheersing

Toen Israël na vele eeuwen van afgoderij en andere ongehoorzaamheid aan God in ballingschap moest gaan naar het gebied waar hun vader Abraham vandaan kwam, keerde het goede deel van het volk zich af van het dienen van goden van hout en steen en metaal, maar...

Nadat de Meden en Perzen het Babylonische Rijk hadden ingenomen, kwamen de ballingen in aanraking met het dualistische geloof in een god van het goede (*Ahoera Mazda* – staand voor licht, wijsheid en waarheid) en een god van het kwade (*Angra Mayniu* of *Ahriman* – de kwade geest). De eerste heerste als het licht, de tweede als het donker was. God richtte Zich vooraf tot de toekomstige Perzische koning Kores (Cyrus): "Ik gordde u, hoewel u Mij niet kende, opdat men het wete waar de zon opgaat en waar zij onder gaat, dat er buiten Mij niemand is; Ik ben de HERE, en er is geen ander, die het licht formeer en de duisternis schep, die het heil bewerk en het onheil schep; Ik, de HERE, doe dit alles" (Jes 45:5-7). Kores zou een belangrijke rol spelen in de heilsgeschiedenis van Israël (vers 4), omdat hij opdracht zou geven tot de bouw van tempels voor de goden van de volken waar hij over heerste – ook voor de God van Israël in Jeruzalem (vers 13 – en mogelijk heeft de profeet Daniël, die

aan het hof van Kores werkte, hem op deze profetie gewezen). Omdat God vooraf aangaf wat in de toekomst zou gebeuren (vers 21; 48:3,6b-8a), was deze boodschap in eerste instantie bedoeld voor de Israëlieten, zodat zij in hun ballingschap niet in de verleiding zouden komen hun onheil toe te gaan schrijven aan een god van de duisternis. Toch hebben zij – zoals zo vaak; zie Jesaja 48:3-6 – de waarschuwingen niet ter harte genomen, en zijn zij gaan geloven in een geestenwereld.

Later overwonnen de Grieken het Perzische Rijk en werd ook het land Israël gehelleniseerd. Zo deed de Griekse godenwereld daar zijn intrede. De god van de duisternis, die de Joden *Beëlzebub* (heer van het huis – van het kwaad, de duisternis) en 'satan' (tegenstander – van God) noemden, kreeg onder hen vele dienaren in de rol van 'demonen', die als kwade machten en onheilbrengers een belangrijke plaats gingen innemen in het Joodse volksgeloof. Ook de idee van een plaats van (eeuwige) pijniging deed zijn intrede. De Romeinen hadden op hun beurt het Griekse gedachtegoed verwerkt in hun godenwereld. Toen Jezus Christus in Israël predikte, had Hij te maken met een al eeuwenlang geloof in een bovennatuurlijke 'satan' en 'demonen', en alles wat daarmee samenhangt.

Het begrip 'demon', zoals de NBV dit gebruikt, komt van het Griekse *daimon* en het verlatijnste *daemon*. Het is een begrip dat, door de ontwikkeling die het in het oude Griekenland en later onder de Romeinen doormaakte, niet zomaar in één voor ons helder begrip is weer te geven. We moeten echter, aan de hand van wat 'de klassieken' erover hebben gezegd en uit archeologische vondsten, wel zien te komen tot enig inzicht in de godenwereld in het Griekse en Romeinse Rijk. Alleen dan kunnen wij iets zien wat zij waren in de ogen van Joden en niet-Joden in de tijd van de apostelen; want het Grieks gedachtegoed was toen wijdverbreid.

Het Griekse idee over demonen

De dichter Homerus (ca. 800-750 voor onze jaartelling – v.o.j.) gebruikte de woorden goden en demonen als vrijwel synoniemen. De filosoof Plato (ca 427-347 v.o.j.) echter meende dat een demon een wezen was dat tussen de goden en stervelingen (mensen en dieren) in stond, een mindere ('inferieure') godheid. In zijn boek *Timaeus* zegt hij dat de *demiourgos* (de *demiurg*, de ambachtsman, de bouwer) uit ongeordende materie (bewegende chaos) het heelal en de mindere goden schiep, en het scheppen van de stervelingen vervolgens overliet aan hen, de *daimonion*. De goden trokken zich steeds verder van de mensenwereld terug en de *daimonion* vulden, als tussenklasse van goddelijke wezens, het gat tussen goden en mensen. Zij waren beschermers van de mensen, die waakten over recht en onrecht, en rijkdom schonken. Plato beschreef hen als bemiddelaars: overbrengers van bevelen en gaven van de goden naar de aarde, en smekingen van de aarde naar de goden.

Men meent tegenwoordig dat *daimon* afstamt van *daio*, dat het verdelen van lotsbestemmingen betekent. Dit vindt steun bij de leermeester van Plato, de filosoof Socrates (ca 469-399 v.o.j.). Hij zag een *daimon* als een geestelijk wezen dat iemands karakter kon beïnvloeden. Zo zei hij een 'goede geest' (*agathos daimon*) te hebben, die hem aanzette tot het zoeken en bekendmaken van 'de waarheid'. In de Griekse mythologie werd met *daimon* oorspronkelijk dan ook meestal een goedwillend wezen, een *agathodaimon*, bedoeld. Oorspronkelijk was de *agathodaimon*, of *agathos daimon* namelijk de beschermgod van de wijngaarden en het graan. Later waren er daar in de mythologie vele van, die als beschermgeesten van personen, steden of volken werden gezien. Er wordt wel vanuit gegaan dat de ideeën over dergelijke 'demonen' zijn voortgekomen uit de zogenaamde heroëncultus. Vaak is een *heros* het kind uit de gemeenschap van een god met een mens. Maar ook mensen konden verheven worden tot de status van *heros*. Zij hadden een rol van godheden, die verbonden waren met de aarde, bemiddelaars tussen goden en mensen, en zweefden onzichtbaar rond op aarde. De Griekse dichter uit het midden van de achtste eeuw v.o.j. Hesiodos, die probeerde in zijn *Theogonia* orde in de godenwereld te scheppen, schreef hierover.

Zulke ideeën van wijsgeren en dichters kwamen terecht in het volksgeloof. Door Socrates zag men het zo dat ieder mens zijn persoonlijke *daimon* had, die hem zijn leven lang beschermde en zijn ze-

delijk leven bestuurde, door hem aan te geven wat goed was en wat verkeerd en hem waarschuwde voor wat onrechtvaardig was. Maar omdat er ook een verklaring werd gezocht voor het ongeluk dat de mens treft, ontwikkelde zich de idee van twee demonen in een mens: één die het voor de mens op het oog had (de *agathodaimon*), en één die onheil en ongeluk bracht (*alastor*). Zij streden onderling over de richting van de daden van die mens. De *alastor* was oorspronkelijk de geest van de wraak, die er verantwoordelijk voor was dat er binnen een bepaald geslacht steeds weer nieuwe misdaden werden gepleegd.

De daemon en de genius van de Romeinen

Het geloof in geesten die de mens zijn leven lang begeleidden, heeft zich bij de Romeinen sterk ontwikkeld. Zij namen begrippen uit de Griekse wereld over. Zo kenden zij ook de goede geest, de *agathodaemon* of *eudaemon*, met daar tegenover de *cacodaemon*, de slechte geest. Vergelijkbare ideeën vinden we in de *genii*. Ieder mens had zijn *genius*: een beschermgeest die al het geschapene bewaakte en behoevende, maar vooral het doen en laten van de mens beïnvloedde, en zelfs beschouwd werd als de oorzaak van diens geboorte. Elke man had zijn eigen *genius*, en vrouwen haar *iuo*. Meestal zag men *genii* als vriendelijke, welwillende, goede geesten. Later werden aan ieder mens een goede en een kwade *genius* toegeschreven, of meende men dat iemands *genius* beide hoedanigheden in zich verenigde. Je voldeed aan de ingeving van de *genius* of *iono* als je je leven in volle mate genoot. Wie meende de ingeving van zijn *genius* of *iuo* te horen, gaf daaraan meer invloed op zijn leven dan aan andere goden. Stierf iemand, dan hield ook zijn *genius* op te bestaan. Er waren naast persoonlijke *genii* ook *genii* van de landbouw, de jacht, bepaalde streken of plaatsen, ja zelfs van de goden.

Historische bron: voornamelijk T.T. Kroon *Mythologisch Woordenboek*, 's Gravenhage, 1875

De Joden en de demonen

De God van Abraham, Isaäk en Jakob had Zich aan hun nakomelingen, het volk Israël, bekendgemaakt als de enige God: "Hoor, Israël: de HERE is onze God; de HERE is één" (Deut 6:4). Daarom stond God het dienen van geen enkele vermeende macht buiten Hem om toe. Maar door de Geest van God voorzag Mozes dat zij dat toch zouden doen. In een profetisch lied zegt hij: "... hij verwierp God, die hem gemaakt had ... Zij verwekten Hem tot naijver door vreemde goden ... zij offerden aan de boze geesten, die geen goden zijn, aan goden, die zij niet hebben gekend, nieuwe goden, die kort tevoren opgekomen waren ..." (Deut 32:15-18). En als God zal optreden vanwege deze krenking zegt Hij: "Waar zijn hun goden? ... Laat hen opstaan om u te redden ..." (vzn 37,38). De conclusie, die zij daaruit zouden moeten trekken, is: "Zie nu, dat Ik het ben, daar is geen God, behalve Mij. Ik dood en doe herleven, Ik verbrijzel en Ik genees, en niemand is er die redt uit Mijn macht" (vs. 39). Dat is wat wordt bedoeld met God is één, zoals ook de schriftgeleerde, met wie Jezus sprak, erkende: "Meester, naar waarheid hebt u gezegd, dat Hij één is en dat er geen ander is dan Hij" (Mar 12:32).

De geschiedenis van het volk Israël in het Oude Testament toont dat het steeds werd aangetrokken tot geloof in andere goden dan de God van Abraham en Isaäk en Jakob, Die hen had bevrijd uit Egypte. Al op weg naar het beloofde land maakten zij een gouden kalf, dat zij kenden van hun leven in Egypte. Later gingen zij goden van de hen onderdrukkende volken dienen, menend dat die hen dan gunstig gestemd zouden zijn. Een treffend voorbeeld is te zien in het boek van de profeet Jeremia. Daar wijt het volk het onheil dat hen trof aan het feit dat Jeremia had gezegd te stoppen met het aanroepen van 'de koningin van de hemel'. Maar God kondigt hen aan dat het hen niets zal baten als zij haar aanroepen, en dat Hij hen – als ze het toch doen – te gronde zal richten (zie Jeremia 44:15-28 – en dit zou toch een les moeten zijn voor hen die menen Maria aan te moeten roepen voor hulp). Dit laat zien dat ook Israël niet ontkwam aan het idee van heidense volken, dat er achter alles wat hen overkwam een macht moest zitten – goed of kwaad. En het is begrijpelijk dat je dan die god gaat aanroepen, waarvan je verwacht dat die het sterkst is, en tegelijkertijd de god waarvoor je bevreesd bent gunstig probeert te stemmen.

Waarom doet de mens dat? De schrijver van de brief aan de Hebreëen wijst terug naar het vonnis dat God over de mens uitsprak: "Stof bent u, en tot stof zult u terugkeren": de mens is, uit angst voor de dood, gedoemd tot slavernij (Hebreëen 2:15). Hij is bang voor Gods oordeel, en probeert daarom andere goden gunstig te stemmen – niet altijd in plaats van God, maar ernaast, voor de zekerheid – of zich over te geven aan zoveel mogelijk genot, enz., in plaats van zich ernstig te keren tot de enige God die hem kan bevrijden van de dood (zie vers 14).

Een gelijkenis vanuit de denkwereld in de tijd van Jezus

De hoofdredenen dat Israël in de tijd van het Babylonische Rijk het heilige land moest verlaten, waren geweld en afgoderij. Daardoor waren zij onheilig, onrein geworden, en konden niet meer in de nabijheid van de enige waarachtige God leven. In de ballingschap zwoeren zij het aanbidden van de afgoden van de hun omringende volken (zodat die goden deze volken gunstig zouden stemmen, en zij hen dus niet zouden verderven door hun legers) af. Maar wat kwam er in de plaats voor dit valse vertrouwen op wat nietsen zijn? Jezus vertelde eens een gelijkenis die hier licht op werpt.

In Matteüs 12:22 en verder wordt verteld dat de Farizeeën beweren dat *Beëlzebul* Jezus de kracht geeft om mensen met een 'demon' te genezen (een wezen waarvan zij geloofden dat hij de 'baas' van de 'boze geesten' was), en niet van God. In plaats van door de heilige Geest van God, zou Jezus zijn genezingen dus doen door een geest die niet van God afkomstig is, en dus onheilig zijn. Voor die doelbewuste poging Gods werkzaamheid onder Zijn volk te ontkennen, en Jezus voor te stellen als een slecht mens die nooit van God gekomen kan zijn, is geen vergeving, zegt Jezus (vers 32). Niet vanwege de woorden, maar om wat er achter zit: een 'boze geest' in de betekenis van een slechte aard en een verderfelijke gezindheid: "Adderengebroid, hoe kunt u, die slecht bent, iets goeds zeggen?" (vs. 34a). In Matteüs is te zien dat het niet zomaar een verspreking of ongelukkige woordkeuze was, maar dat zij stelselmatig Jezus voorstelden als instrument van een kwade macht (Matteüs 9:34,10:25), waar het volk zich maar beter afzijdig van kon houden. Want door zijn aanraking zouden zij onrein worden, en niet meer tot de gemeenschap behoren; dan mochten zij ook niet meer in de synagoge komen (Johannes 9:22,12:42,16:2), met alle gevolgen van dien. Zo werden zij indirect moordenaars van het volk; "want", zei Jezus, "u sluit het Koninkrijk van de hemel toe voor de mensen. Immers, u gaat er niet binnen en die proberen binnen te gaan, laat u niet toe daarin te komen" (Mat 23:13). Dit houdt in dat zij niet toe laten dat mensen de weg naar eeuwig leven via Jezus bewandelen, met als gevolg dat zij op de weg naar de eeuwige dood blijven wandelen.

Hij wijst er dan verder in Matteüs 12 op, dat iemand herkend kan worden aan wat hij zegt en doet: een goed mens herken je aan het goede dat hij zegt en doet, een slecht mens aan het kwade. Jezus is te herkennen als een goed Mens, omdat Hij zijn Vader in de hemel gehoorzaamt en doet wat Hij vraagt. Niet om door de mensen als 'goed' erkend te worden, maar tot verheerlijking van God en tot heil van de mensen tot wie God Hem gezonden heeft. Het bewijs van zijn 'goedheid' is dat Hij mensen geneest van hun lichamelijke en geestelijke kwalen. Iets waarvan Nicodemus zich tenminste bewust was, dat dit niet zou kunnen als God daar niet de hand in had (Johannes 3:2).

Wat is dan de gelijkenis, en wat zou die in dit verband kunnen betekenen? "Zodra de onreine geest (*pneuma*) van de mens is uitgevaren, gaat hij door dorre plaatsen om rust te zoeken, maar hij vindt die niet. Dan zegt hij: Ik zal terugkeren naar mijn huis, waar ik ben uitgevaren; en als hij komt, vindt hij het leegstaan, geveegd en op orde. Dan trekt hij heen en neemt zeven andere geesten (*pneuma*) mee, bozer [slechter] dan hijzelf; en zij komen binnen en wonen daar. En het wordt met die mens erger dan in het begin. Zo zal het gaan met dit boze [slechte] geslacht" (Mat 12:43-45). Het is duidelijk dat Jezus dit niet uit het dagelijks leven genomen heeft. Hij heeft het eerder geënt op de beleevingswereld van zijn tijdgenoten, die tijdens hun ballingschap en in de Grieks-Romeinse wereld in aanraking zijn gekomen met de heidense 'geestenwereld'.

God had gezegd dat Hij hen een bepaalde tijd zou laten boeten voor hun zonden, maar daarna zou vergeven en Zijn Geest schenken. Zo zouden zij God echt leren kennen en van harte kunnen dienen. Nu is het moment gekomen dat God dit tot werkelijkheid maakt. Eerst zendt Hij Johannes de Doper om hen voor te bereiden op de komst van de Messias, die hen met de heilige Geest zal dopen (Matteüs 3:11). Maar om dat te kunnen doen moet Hij eerst zelf vol zijn van die Geest. Johannes getuigt dat hij heeft gezien dat Jezus de heilige Geest ontving (Johannes 1:33,34). Nu de Messias is gekomen verzetten velen van hen zich tegen die heilige Geest (vergelijk Handelingen 7:51). Jezus verwijt hen dat zij zich niet hebben bekeerd op de prediking van Johannes de Doper, en de persoon en het werk van Johannes en Jezus niet willen zien als voortkomend uit Gods wijsheid (het plan dat Hij Zich heeft voorgenomen vóór de grondlegging van de wereld, en hen door Zijn profeten heeft bekendgemaakt) – Matteüs 12:41 en 42. Hij is Immanuël, God met ons. De apostel Johannes getuigt dat hij in Jezus Gods heerlijkheid heeft gezien. En hij maakt dan een vergelijking tussen de boodschap van Mozes en Jezus, om duidelijk te maken dat Mozes van God kwam met een tijdelijke oplossing, maar Jezus met de definitieve. De houding van Israël ten opzichte van hun verlossers blijkt echter dezelfde. Ondanks alles wat er was gebeurd, vanaf het moment dat Mozes naar de Farao was gegaan met het bevel van God Zijn volk vrij te laten tot zij hun definitieve bevrijding van de Egyptenaren zagen, toen de Farao en zijn leger dood aan de oever van de Schelfzee lagen, stelden zij ter discussie: "Is de HERE in ons midden of niet" (Ex 16:7). Zij hadden al gekozen voor niet, en hetzelfde doen zij nu met de Profeet en Verlosser, wiens komst Mozes al had aangekondigd, tot hen spreekt en grote wonderen onder hen doet.

Jezus noemt zijn tijdgenoten 'boos/zondig en overspelig' (Matteüs 12:39; Marcus 8:38). 'Overspelig' betekent niet dat zij voortdurend hun vrouwen ontrouw zijn. Waar het om gaat is dat God afgoderij als overspel beschouwt. In plaats van Hem aan te hangen, Die Zich, als een man met een vrouw, met hen verbonden heeft, hing Israël andere goden aan. Keer op keer zien we in het OT dat zij overspelig afgoden naliepen (zie, bijvoorbeeld, Richteren 2:17). Voor God gingen zij dus 'vreemd'. En dat is in de tijd van Jezus nog altijd zo. Hoe dan? Wat Jezus hen duidelijk wil maken is dat zij de afgoden van steen, hout en metaal wel van zich hebben geworpen, maar dat er nu in hun hart nog wel iets voor in de plaats moet komen. In Zijn voorzienigheid heeft God ervoor gezorgd dat daar nu ruimte is voor Zijn Geest. Maar nu zij de gelegenheid daartoe krijgen, grijpen zij die niet aan. Hun hart vult zich met iets veel verderfelijkers dan het dienen van afgoden; want in de rest van de gelijkenis geeft Jezus aan hoe het verder met hen zal gaan als zij zich niet bekeren ("zo zal het gaan ..."). Zij vormen zich een beeld van een god die bij hen past. In die god herkent de ware God Zich uiteraard niet. Zij plegen dus nu overspel door het vreten van een geestelijke afgod, die net zo'n niets is als de tastbare afgoden die zij vroeger dienden. In zelfrechtvaardiging en zelfgenoegzaamheid, gepaard aan geldzucht en jaloersheid worden zij – als handhavers van de Wet, onder het mom van het dienen van de enige en waarachtige God – vervolgers van de Messias en zijn volgelingen. Niet Jezus heeft een 'demon', maar zij zelf. Sterker nog: zij zijn het, gezien hun aard, zelf. Het is dus niet verwonderlijk dat Jezus tegen hen zegt: "U hebt de duivel tot vader" (Joh 8:44). En ook niet verwonderlijk als Hij een volk aantreft dat bezeten is door 'demonen'. Overigens kan het geen toeval zijn dat Jezus bij Maria van Magdala zeven 'demonen' had uitgedreven (Marcus 16:9; Lucas 8:2). Wordt zij als voorbeeld genoemd van hen die zich wel door Jezus lieten genezen van de hardnekkige geestelijke kwaal waar Israël aan leed?

Hoe moeten we nu, in het licht van het voorafgaande over dit onderwerp, het Griekse woord *daimonion* in het Nieuwe Testament verstaan? Want het is toch onweersprekelijk dat Jezus 'boze geesten' uit mensen drijft, en dat hun toestand daarna verbetert Zeker! Maar we moeten wel a) inzien dat God Zich in Zijn woord niet tegenspreekt, en b) weten waar het hier in wezen om gaat. En om achter dit tweede te komen moeten we ons de wie, wat, waar en waarom vragen stellen. Of heel eenvoudig: uitzoeken in welk verband de 'boze geesten' op het toneel verschijnen en welk onderling verband de uitdrijvingen hebben.

Enkele overwegingen vooraf

Vooraf geef ik enkele overwegingen bij de keus die u maakt bij het lezen en verwerken van wat volgt. Dat is niet bedoeld om de kwestie van 'demonen' te bagatelliseren, maar – zoals duidelijk zou moeten zijn uit het voorafgaande – juist om helder te krijgen in het kader van Gods verlossingswerk in Zijn Zoon, en u te bevrijden van angst voor bovennatuurlijke kwade machten.

1. Behoort een volgeling van Jezus niet, net als Hij, te geloven wat de Schriften zeggen, ook als God daar zegt dat er buiten Hem geen enkele bovennatuurlijke macht, goed of kwaad, is?
2. Hoe kunnen mensen buiten Jezus om 'demonen' uitdrijven, gezien wat Hij zegt in Matteüs 7:22,23 en 12:26-28?
3. Is het niet eerlijker, dus beter, om overal waar in de grondtekst *daimonion* staat dit weer te geven als 'demonen'? Boze geesten hebben de beleving van iets bovennatuurlijks, terwijl het woord 'demonen' de mogelijkheid openlaat dat ze niet bovennatuurlijk zijn, maar iets zegt over de geest van een mens.
4. Moeten we niet de mogelijkheid open houden dat 'demon' volgens de Oudtestamentische betekenis ook afgod kan betekenen en iemand die in/van zichzelf slecht/verdorven is?
5. Als de vertalers de 'boze geest' – zoals het letterlijk in het Hebreeuws staat – in de Griekse Septuagint weergeven als 'demon', zou het dan niet redelijk zijn er – mede gezien punt 1 – eerst te onderzoeken of, als de schrijvers van het Nieuwe Testament ditzelfde woord gebruiken (we weten niet welk woord Jezus gebruikte omdat Hij Aramees/Hebreeuws sprak) deze, net als bij Saul, van God kan komen, hoe bizar dat ook lijkt? Is dat mogelijk, gezien wat in andere gevallen over Gods werk wordt gezegd? Paulus zegt over de verdorvenheid van mensen die afgoden wensen te dienen in plaats van Hem, de God die hen maakte: "Daarom heeft God hen in hun hartstochten overgegeven aan hun onreinheid, zodat bij hen het lichaam onteerd wordt. Zij immers hadden de waarheid van God vervangen door de leugen ..."; "Daarom heeft God hen overgegeven aan schandelijke lusten ..."; "... heeft God hen overgegeven aan een verwerpelijk denken om te doen wat niet betaamt" (zie Rom 1:24-32). Hoe? "En daarom zendt God hen een dwaling, die bewerkt, dat zij de leugen geloven, opdat allen worden geoordeeld, die de waarheid niet geloofd hebben, maar een welgevallen hebben gehad in de ongerechtigheid" (2 Tes 2:11,12). Hoe? "God gaf hun een geest van diepe slaap, ogen om niet te zien en oren om niet te horen, tot de dag van heden" (Rom 11:8, aanhaling uit Deut 29:4 en Jes 29:10 – de hier gebruikte woorden *ruach/pneuma* zijn de gewone woorden voor 'geest').
6. Als Johannes waarschuwt: "Geliefden, vertrouw niet iedere geest, maar beproef de geesten, of zij uit God zijn" (1 Joh 4:1), is de tegenstelling dan Geest van God en geest van de 'duivel', of Geest van God en de geest van de mens? Vervolgt hij niet met: "want veel valse profeten zijn in de wereld uitgegaan", en: "zij zijn uit de wereld; daarom spreken zij uit de wereld en hoort de wereld naar hen. Wij zijn uit God; wie God kent, hoort naar ons; wie uit God niet is, hoort naar ons niet. Hieraan onderkennen wij de Geest van de waarheid en de geest van de dwaling" (1 Joh 4:1-6). Komt dit niet overeen met Paulus' woorden, die we al zagen in het kader van de ware aard van de tegenstelling van geesten: "Want het begeren van het vlees gaat in tegen de Geest en dat van de Geest tegen het vlees – want deze staan tegenover elkaar – zodat u niet doet wat u maar wenst" (Gal 5:16,17)?
7. Daarbij komt de vraag: wie of wat is *Beëlzebul*? De Joden (Farizeeën) noemden hem 'de overste (*arkon*) van de 'demonen' (alle drie synoptische evangeliën gebruiken hier consequent dit woord). Marcus schrijft dat zij zeggen dat Jezus een 'onreine geest' heeft (Marcus 3:30). In dit verband zijn 'demonen' en 'onreine geesten' dus kennelijk synoniemen. Het woord *arkon* betekent 'oudste', 'overste', 'hoofd', 'leider', 'vorst'. Velen huldigen de opvatting dat in het Johannes' evangelie "de overste van deze wereld" (12:31) de 'satan' of deze *Beëlzebul* is. Het is in het verband echter duidelijk dat Jezus op Zichzelf doelt: Hij wordt buiten de stad geworpen en gekruisigd. Dus Jezus is zelf de 'Overste', en geen onderdaan van een zogenaamde 'overste van demonen'. In Israël werden door God aangestelde oudsten/leiders van het volk 'goden' genoemd (Johannes 10:34,35, gebaseerd op Psalm 82). Nu zit in *Beël* het woord *el*, dat god betekent. Dit komt overeen met *Baäl*, waarover we in het Oude Testament zoveel vinden in verband met de afgoden van de volken die Israël aanriep. *Beëlzebul* is dus eigenlijk de 'god' van de 'demonen' of 'onreine geesten'. Is hij dan synoniem met de

'duivel' zelf, of één van zijn directe medewerkers? Is dit dan een werkelijk bestaand wezen? Past dit bij Gods nadrukkelijke woord dat er geen 'goddelijke' macht buiten Hem bestaat? Is het dan aannemelijk dat Jezus geloofde in het bestaan van *Beëlzebul*? Zijn het niet anderen die Hem ervan beschuldigen voor *Beëlzebul* te werken? En gebruikt Hij niet het woord 'indien', met andere woorden: stel dat hij bestaat (Matteüs 12:27; zie alle passages waar *Beëlzebul* wordt genoemd of gesuggereerd Matteüs 12:24,27; Marcus 3:22,30; Lucas 11:15,18,19)? Waarom vinden we nergens in het Nieuwe Testament verder enige vermelding van hem, als hij zo'n grote invloed zou hebben op ons leven? Wat weten we dan nog meer over *Beëlzebul*? Kan het zijn dat het verband is te vinden in het Oude Testament? Want daar vinden we een *Baal-Zebub*, een verbastering van *Baal-Zebul*, dat 'heer van het huis' betekent. Daarvoor moeten we naar 2 Koningen 1. Koning Ahazia van Israël werd ziek. Hij liet niet de profeet Elia komen, om voor hem te bidden dat hij mocht genezen, maar stuurde boden naar Ekron om de god *Baal-Zebub* van de Filistijnen te vragen of hij zou genezen. Maar God liet Elia deze boden tegemoet gaan met de boodschap: "Is er dan geen God in Israël, dat u Baäl-Zebub ... gaat raadplegen? Daarom, zo zegt de HERE: Van het bed waarop u bent komen te liggen, zult u niet afkomen, maar u zult voorzeker sterven" (2 Kon 1:2-4). Hebben we hier niet een wonderlijke overeenkomst? Door Jezus heeft God Zich nu in Israël geopenbaard, maar zij gaan niet naar Hem toe om zich te laten behouden. Zij zijn zichzelf tot God, en vertrouwen op hun eigen oordeel. Is in dat kader dan ook niet begrijpelijk dat Jezus tegen hen zegt, net als Elia tegen Ahazia: "in uw zonden zult u sterven" (Joh 8:21)? En in verband met de moordplannen die zij tegen Hem smeden: "Zie, uw huis wordt aan u overgelaten" (zie Luc 13:32-35). Dat huis waarin zij zichzelf tot god hebben gemaakt, en de ware 'god', die de Schepper hen zond om hen te genezen van hun geestelijke ziekten en kwalen en toegang te geven tot het eeuwige leven, naar buiten hebben geworpen en bij het afval van de dode afgoden, de nietsen, hebben gegooid.

8. Als *Beëlzebul* een niet bestaande god of macht is, bestaan zijn dienaren de 'demonen' of 'de boze geesten' uit de latere Joodse en christelijke traditie dan wel? Omgekeerd hangt het bestaan van de 'demonen' uit de traditionele opvatting af van het bestaan van *Beëlzebul* of de 'duivel'!

9. 'Demonen'/'boze geesten' en 'onreine geesten' zijn vaak synoniem. Het meest duidelijk is dit in het parallellisme van Openbaring 16:13 en 14 "drie onreine *pneuma* ... want het zijn geesten van *daimonia*".

Onreine geesten

Er moet hier nu eerst iets gezegd worden over 'onreine geesten'. In de Evangeliën van Matteüs, Marcus en Lucas, en in Handelingen vinden een keer of zo een 'onreine geest', waarbij 'geest' het Griekse *pneuma* is. En dan moeten we niet denken aan bovenaardse machten waar God geen controle over zou hebben. Vaak blijkt het te gaan om vormen van geestesziekten of aantastingen van hersenfuncties (zoals epilepsie). Deze onreine geesten staan altijd in verband met het werk van Jezus en zijn apostelen in Israël (dus nooit daarbuiten). En wanneer we bedenken dat het woord 'onrein' onder de Mozaïsche wet een sterk rituele betekenis heeft, moeten zulke gestoorde mentale functies symbolisch zijn voor de mentaliteit van een volk dat zijn blik niet langer (voldoende) op God heeft gericht, om dáár zijn inspiratie te vinden. En het is in die zin dat Paulus onze bevrijding uit de slavernij van de zonde beschrijft met: "Gij hebt niet ontvangen een geest van slavernij om opnieuw te vrezan, maar gij hebt ontvangen de geest van het zoonschap, door welke wij roepen: Abba, Vader" (Rom 8:15, NBG'51). Het 'ontvangen van de Geest' betekent dus vóór alles een drastische heroriëntatie van onze totale gerichtheid op God.

Wat zijn de boze geesten, die Jezus uitwierp?

Als we dat gaan uitzoeken, is het eerste dat opvalt dat de mensen waarover het Oude Testament vertelt niets wisten van 'boze geesten'. In ieder geval niet van geesten waarvan zij bezeten zouden kunnen zijn, zoals we dat in het Nieuwe Testament zien. De enige suggestie van zo'n 'boze geest' vinden we bij koning Saul (1 Samuël 16:3), en mogelijk die in Richteren 9:22 wordt genoemd; maar die kwamen in beide gevallen 'van God', en dus niet van de 'duivel'. In Deuteronomium 12:17 en Psalm 106:37 zijn de boze geesten afgoden, niet-goden, nietsen. De vertaling naar het Griekse *dai-*

monion van verschillende begrippen, die te maken hebben met afgoderij en verderf, zou ons alert moeten laten zijn wat de uitleg van 'demon' betreft. Dit vertalen vond plaats in een tijd dat de Joden in hun verstrooiing al waren beïnvloed door het heidense denken over een geestenwereld, die bij velen ingang had gevonden. Toch wekt de Septuaginta niet de indruk dat de vertalers dit idee aanhingen of wilden verbreiden, hoewel ze er mogelijk wel door beïnvloed zijn. Het is best te begrijpen dat de Sadduceeën niets wilden weten van zo'n geestenwereld, omdat dit niet strookte met wat in de Schriften staat over God. Dat zij en passant ook al het bovennatuurlijke – engelen, wonderen, opstanding – naar het rijk van de fabelen verwezen, is natuurlijk een andere zaak.

Zoekend naar een Bijbels antwoord is het altijd het beste gewoon de Concordantie te pakken, en alle plaatsen op te zoeken waar een bepaald woord en de daaraan verwante woorden en begrippen voorkomen. Het probleem is dat de Staten Vertaling *daimonion* weergeeft met 'duivel' en de NBG'51 vertaling met 'boze geest'. Maar *daimonion* is in geen geval 'duivel'; want het geëigende woord daarvoor is *diabolos*. Als de oorspronkelijke schrijvers 'duivel' of 'satan' hadden gebruikt (of bedoeld), zouden de vertalers *diabolos* of *satanas* genomen hebben. Gelukkig maakt de NBV het ons in dit geval gemakkelijker, omdat daar het Griekse woord consequent is overgenomen als *demon*. We beginnen heel analytisch met het zoeken van de plaatsen waar duidelijk is wat er bedoeld wordt.

Demonen in de betekenis van afgoden

De drie genoemde vertalingen maken het ons gemakkelijk wat betreft Handelingen 17:18, waar 'demonen' – terecht – is weergegeven met 'goden'. De vraag is of dit niet vaker zo kan zijn. Het antwoord is: Ja! In 1 Korintiërs 10:19-21 schrijft Paulus over afgoden als onrein. En in Openbaring 9:20 worden 'boze geesten' en 'afgoden' schijnbaar door elkaar gebruikt. Meer waarschijnlijk is echter dat hier de niet-tastbare (zon, maan sterren) en tastbare (beelden) afgoden onderscheiden worden.

Overige vermeldingen van demonen buiten de evangeliën en Handelingen

1 Timoteüs 4:1 – Paulus schrijft hier over 'demonen' als 'dwaalgeesten'. Hiermee blijkt hij in vers 2 de invloed van huichelachtige leugensprekers te bedoelen, die de gelovigen verleiden iets anders te geloven en/of te doen dan wat de apostelen hebben gepredikt – valse profeten dus, die God niet gezonden heeft en niet verkondigen wat Hij heeft bekendgemaakt door Zijn ware dienaren.

Jakobus 3:16 – Hier staat in de grondtekst niet 'duivels', maar (zoals de NBV weergeeft) 'demonisch'; en uit wat volgt wordt daarmee minimaal 'onrein' bedoeld, als het al niet in/van zichzelf 'slecht' of 'verderfelijk' is. Dat blijkt ook uit het volgende vers, waar Jakobus schrijft over "kwade praktijk". Maar ook uit het contrast dat hij wil tonen, tussen de in Gods ogen onreine aardse, menselijke wijsheid, en de reinheid van de hemelse, Goddelijke wijsheid (verzen 15 en 17).

Openbaring 18:2 – Hierin klinkt de taal van Jesaja 13:21 en Jeremia 50:39. Op deze beide plaatsen gaat het over de val van Babel, het Rijk dat Israël veroverde en vergeven was van afgoderij. De profetie was, dat het zodanig verwoest zou worden dat alleen de meest taaie dieren er zouden kunnen overleven (de 'veldgeesten' die volgens de NBG'51 vertaling in Jesaja rondhuppelen, zijn bokken – hetzelfde Hebreeuwse woord staat onder andere in Numeri 15:24). De verwijzing in Openbaring is zeer toepasselijk in verband met de val van wat 'Babylon' wordt genoemd: de wereld waarin de mens zich god waant. Letterlijk staat er, dat het een verblijfplaats is geworden van 'demonen' (*daimonion*), en een gevangenis (*phulakee*) van elke 'onreine geest' (*pneumatos*), en van elke onreine vogel. Het gebruik van het woord gevangenis duidt kennelijk aan, dat de leugensprekers geen kans meer krijgen hun verderfelijke invloed op aarde uit te oefenen. Dit zou passen bij wat in hoofdstuk 20 wordt gezegd. In vers 3 wordt 'de verleider' opgesloten "opdat hij de volken niet meer zou verleiden, voordat de duizend jaren voleindigd waren; daarna moest hij voor een korte tijd worden losgelaten." In vers 7 wordt de 'satan' (het woord voor tegenstander) inderdaad uit zijn gevangenis (*phulakee*) losgelaten, om te verleiden tot oorlog tegen de Koning en zijn Rijk. Wat moeten we ons hierbij voorstellen? In Psalm 2 wordt een beeld geschetst van de houding van een deel van de nog sterfelij-

ke mensen als het Koninkrijk is gekomen. Zij zullen het niet fijn vinden met harde hand geregeerd te worden. Wat echter niet anders kan vanwege hun verzet tegen de Koning. Zij denken en fluisteren onder elkaar: "Laat ons hun banden verscheuren en hun touwen van ons werpen!" (vs. 3). De raad die zij krijgen is: "Wees verstandig ... Dien de HERE met vreze ... Kus de zoon, opdat hij niet toorne ..." (vzn 10-12). Ze zullen net doen alsof zij zich aan de Koning onderwerpen. Psalm 66 zegt: "vanwege uw machtige grootheid brengen uw vijanden U veinzend hulde" (vs. 3). Paulus schreef dat Christus komt, "die ook wat in de duisternis verborgen is, aan het licht zal brengen en de raadslagen van de harten openbaar maken" (1 Kor 4:5). Op dezelfde wijze moet aan het eind van het 'duizendjarige rijk' aan het licht komen wat in de duistere hoeken van het menselijk hart is. De Koning laat dan de touwtjes vieren, en zij die Hem veinzend hebben gediend, zullen de verleiding niet kunnen weerstaan een opstand tegen Hem te beginnen. En kennelijk zullen zij in staat zijn een grote menigte op de been te brengen: "De koningen van de aarde scharen zich in slagorde en de machthebbers spannen samen tegen de HERE en zijn gezalfde" (Ps 2:2). Maar het zal een kansloze missie zijn, want "Die in de hemel zetelt, lacht; de Here spot met hen. Dan spreekt Hij tot hen in zijn toorn, en verschrikt hen in zijn gramschap: Ik heb immers mijn koning gesteld over Sion, mijn heilige berg" (vzn 4-6).

Openbaring 16:14 – Hier klinkt de oproep tot de grote oorlog op de grote dag van God. 'Gog' wordt hier voorgesteld als 'de draak', 'het beest', 'de valse profeet'; drie benamingen voor de machten die in alle tijden hebben gestreden tegen God, Zijn Zoon en Gods volk. In het vierde wereldrijk dat koning Nebukadnezar en Daniël zagen, lijken uiteindelijk alle kenmerken van alle vier wereldrijken – het Babylonische, Medo-Perzische, Griekse en het Romeinse – samen te komen. Er wordt hier daarom verwezen naar dat vierde rijk, het Romeinse, en alles dat daarmee verbonden is van staat tot kerk, samen met de machten in de wereld die zich bij hun gedachtegoed over God en Zijn volk aansluiten. Het Oude Testament zegt hierover dat 'Gog' de plannen voor een 'boze' aanslag zelf beaamt. Net als bij de Farao van Egypte zal Gods boodschap zijn hart verharderen, en zal hij niet luisteren naar wie hem waarschuwen dit niet te doen. God zegt in dat verband: "Ik zal u komen halen, haken slaan in uw kaken en u doen uittrekken met uw hele leger" (zie Ezechiël 38:1-4 en 10). Evenals het Gods wil was dat de Farao naar de Schelfzee ging om daar vernietigd te worden, zodat Gods volk werkelijk vrij zou zijn, zal het Zijn wil zijn dat 'Gog' naar Jeruzalem gaat om daar vernietigd te worden, zodat de aarde en de mensen daarop vrij zullen zijn. Als Johannes dan schrijft over geesten van 'demonen' (*pneumata* van *daimonion*), kan hij daarom nooit bepaalde wezens of een bepaald soort geest hebben bedoeld, maar de geest die spreekt uit wat zij zeggen*. Hij wijst op het verderfelijke van 'Gogs' plan, dat voortkomt uit een vals geloof en afgoderij (zie Ezechiël 21:18-24 voor de parallel met Nebukadnezar van Babel). Het boek Openbaring spreekt veel in beeldende, symbolische taal. Zo overwint Christus 'Gog' in 19:17 en verder "met het zwaard, dat uit de mond kwam van Hem, die op het paard zat". Niemand zal dit letterlijk nemen, alsof Christus een Wezen is met een zwaard als tong op een paard rijdt. Paulus zegt het in andere woorden: "hem zal de Here doden door de adem van zijn mond en machteloos maken door zijn verschijning, als hij komt." Waarom dan wel de tegenhanger daarvan in Openbaring 16 letterlijk nemen – "ik zag uit de bek van de draak en uit de bek van het beest en uit de mond van de profeet drie 'onreine geesten' [komen], als kikvorsen"? Eenzelfde vergelijking kunnen we maken tussen de heilige Geest die Jezus ontving, en deze onreine geesten. Johannes de Doper en Jezus zagen de Geest 'in lichamelijke gedaante als een duif' op Hem neerdalen (uit de hemel). De heilige Geest is uiteraard geen duif, en duiven zijn geen 'geesten'. Maar God had Johannes dit als teken gegeven, zodat hij wist dat de onzichtbare Geest was neergedaald, en daarmee wie de Messias was. Bovendien staat een duif voor:

- a) het nieuwe leven dat ontstond na de zondvloed;
- b) de onschuld, argeloosheid, nederigheid, het arm van geest zijn van Jezus in de dienst voor God;
- c) het reine (een duif was een rein dier) offer van Jezus, want de armen – zoals Jozef en Maria – brachten als reinigingsoffer na een geboorte enkele duiven.

De apostel Johannes ziet echter 'onreine geesten' als kikvorsen. Uit het gehele verband in Openbaring blijkt dat dit een verwijzing is naar de enige plaats waar kikvorsen in de Bijbel voorkomen: bij de tweede plaag van God over het hoogmoedige en halsstarrige Egypte. Daar kende men de god Heqet met het gezicht van een kikker, die het symbool was van leven en vruchtbaarheid (de vruchtbaarheid die de jaarlijkse overstroming van de Nijl bracht, bracht ook altijd miljoenen kikkers), en schepper of medeschepper heette te zijn; maar als zodanig was de kikker voor de Egyptenaren een onrein dier (en ze hebben dan al die kikkers overal in hun huizen en paleizen dus verafschuwd). De plagen als geheel zijn een strijd tussen de ware God (Die van Israël) en de valse goden van Egypte, want God zei: "aan alle goden van Egypte zal ik gericht oefenen" (Ex 12:12). God toonde Zijn grootheid als Schepper, door van de kikkers zo'n massale plaag te maken en ze ook nog allemaal dood te laten gaan, dat ze het land verontreinigden in hun ontbinding en stank. Is het daarom dat Joël (2:20) moet profeteren over "die uit het Noorden": "zijn stank zal opstijgen" als God hem vernietigt? Deze 'onreine geesten' komen niet uit de hemel, maar uit de mond van de draak/het beest/de valse profeet, die uit de zee/de aarde zijn. Wat zij 'kwaken' komt voort uit de aarde/de mens. Wat de kikvorsen fysiek waren voor Egypte, zijn de geesten als kikvorsen geestelijk voor de wereld.

* In het Nieuwe Testament wordt vaker 'geest' (*pneuma*) in deze zin gebruikt. Heel duidelijk is dit waar de apostel Johannes schrijft over valse profeten als 'geesten uit de wereld', tegenover 'geesten uit God', die spreken met Zijn heilige Geest (1 Johannes 4:1-6). Mogelijk is dit ook wat in Openbaring 22:6 is bedoeld, als van God wordt gezegd dat Hij "de Here, de God van de geesten van de profeten" is. Paulus citeert Jesaja, waar deze profeteert over de verharding van Israël: "God gaf hun een geest van diepe slaap, ogen om niet te zien en oren om niet te horen, tot de dag van heden" (Rom 11:8).

Vermeldingen van demonen in de evangeliën en Handelingen

Na in de brieven en Openbaring te hebben bekeken waar het begrip 'demonen' (*daimonia*) voorkomt, zullen we nu kijken naar de evangeliën en Handelingen. Daarbij mogen we niet uit het oog verliezen wat we hebben gevonden in de brieven en Openbaring. We hebben gezien dat 'demonen' daar niet worden voorgesteld als bovennatuurlijke wezens of machten, of als rondwarende geesten. Er wordt ook niet (de) 'duivel' mee bedoeld, want dan hadden de schrijvers het woord *diabolos* gebruikt. Het gaat daar om de tegenstelling tussen wat heilig en rein, en wat onheilig en onrein is; tussen wat God doet en zegt door Zijn heilige Geest, en wat ongeestelijke mensen bedenken en zeggen; tussen wat behoort tot het Rijk van God en het rijk van de mensen. Het begrip geeft meer de geest aan waarin iemand iets zegt of doet. Het Griekse woord *pneuma*, geest, geeft een drijvende kracht aan, die goed of slecht (boos), heilig of onheilig, rein of onrein kan zijn. Zo zijn er valse profeten, leugensprekers, 'onreine geesten', 'duivels': mensen die anderen afbrengen van wat God in Zijn wijsheid door Zijn dienaren heeft gesproken en laten optekenen in Zijn woord. Maar er zijn ook allerlei afgoden: alles dat de plaats inneemt van de enig ware God, en zijn vertrouwen op Hem wegneemt. Als de verderfelijke invloed (de onreine geest) die van beide uitgaat, iemand in bezit neemt (bijvoorbeeld door angst voor het onbekende, onverklaarbare), dan heeft die mens als het ware een 'demon' – iets wat hem zelfs kan maken tot een 'satan', een tegenstander van God.

Het Johannes evangelie

In het Johannes evangelie komt geen enkele keer een genezing van een 'onreine geest' of 'demon' voor. Het gaat in alle drie passages waar over een 'demon' wordt gesproken – 7:20, 8:48-52 (3x), 10:20-21 (2x) — over het oordeel van mensen over Jezus dat Hij een 'demon' zou zijn of hebben. We hebben dus te maken met een opvatting of geloof van mensen die niet in Jezus geloofden, niet met een feit; en daarom kunnen we deze passages in deze behandeling buiten beschouwing laten.

Algemene vermeldingen in de andere evangeliën

Ook de parallelle passages in de andere evangeliën over het oordeel van mensen over Jezus laten we buiten beschouwing, evenals vele algemene vermeldingen dat Jezus en zijn discipelen/apostelen door 'demonen' of 'onreine geesten' gekwelde mensen genazen (Matteüs 4:24, 10:1, 7:22, 8:16,

11:18, 12:24-28; Marcus 1:32,34 en 39, 3:15 en 22, 6:7 en 13, 9:38, 16:9 en 17; Lucas 6:18, 7:21 en 33, 8:2, 9:1 en 49, 10:17, 11:14-26, 13:32). Ze vertellen ons niets over de aard van hun kwalen, en we kunnen daarom niet onderzoeken welke betekenis we moeten toekennen aan de 'demonen' en 'onreine geesten' waardoor mensen gekweld waren.

Algemene vermeldingen in Handelingen

Ook in het boek Handelingen staan twee algemene vermeldingen van door 'onreine geesten' gekweld mensen: in hoofdstuk 5:16 in Jeruzalem, en in 8:7 in Samaria. Ook deze laten we hier, om dezelfde reden, buiten beschouwing.

Specifieke feitelijke genezingen door 'uitdrijving' van demonen

We zullen ons nu richten op specifieke feitelijke genezingen van door 'demonen' en '(onreine) geesten' gekweld mensen in de synoptische evangeliën.

In de Griekse grondtekst vinden we hier drie begrippen: 'demonen', 'onreine geesten' en 'geesten' (zonder verdere aanduiding). Het begrip 'boze geesten' komt hier niet voor. Als we alle passages opzoeken waar de drie eerstgenoemde begrippen worden gebruikt, dan zien we:

- a) dat 'demon' en 'onreine geest' synoniem zijn;
- b) dat waar 'onreine geest' of 'demon' wordt bedoeld ook wel 'geest' (*pneuma*) zonder nadere toevoeging wordt gebruikt; uit het verband blijkt waar het om gaat;
- c) dat 'bezetenen' mensen zijn die, al dan niet vermeend, 'het bezit' zijn van een 'demon'.

Een overzicht van de specifieke genezingen

A. Bij de naam genoemde ziekten of handicaps:

1. Een doofstomme:

"men bracht een doofstomme bezetene bij Hem. En nadat de demon was uitgedreven, sprak de doofstomme" (Mat 9:32,33).

2. Een man die blind en stom is:

"Toen bracht men een bezetene tot Hem, die blind en stom was. En Hij genas hem, zodat de stomme sprak" (Mat 12:22; zie ook Luc 11:14).

3. Een (doofstomme?) epilepticus of 'maanzieke':

"Meester, ik heb mijn zoon tot u gebracht, die een stomme geest heeft. En waar hij hem aangrijpt, werpt hij hem op de grond; en hij heeft het schuim op de mond, en hij knerst met zijn tanden en verstijft ... En toen de geest Hem [Jezus] zag, deed hij [de geest] hem [de zoon] terstond stuiptrekken en, op de grond gevallen, wentelde hij zich, al schuimende ... Jezus bestrafte de onreine geest en zei tot hem: U, stomme en dove geest, Ik beveel u: ga van hem uit en kom niet meer in hem. En hij ging uit onder geschreeuw en hevige stuiptrekkingen. En hij werd als een dode, zodat men algemeen zei, dat hij gestorven was. Maar Jezus greep zijn hand, richtte hem op, en hij stond op" (Mar 9:14-29; zie ook Luc 9:42).

"En toen zij bij de schare gekomen waren, kwam iemand tot Hem, knielde voor Hem neer, en zei: Here, heb medelijden met mijn zoon, want hij is maanziek en hij is er slecht aan toe; want dikwijls valt hij in het vuur en dikwijls in het water ... En Jezus bestrafte hem en de demon ging van hem uit, en de knaap was genezen van dat ogenblik af" (zie Mat 17:14-18).

B. Geestesziekten:

1. Eén of twee 'bezetene(n)':

"Nadat Hij aan de overkant in het land van de Gadarenen was gekomen, kwamen Hem twee bezetenen uit de grafsteden tegemoet, zeer gevaarlijke, zodat niemand langs die weg kon voorbijgaan ... Nu werd er ver van hen een grote kudde zwijnen gehoed. De demonen smeek-

ten Hem en zeiden: Indien U ons uitdrijft, laat ons dan in de kudde zwijnen varen. En Hij zei tot hen: Ga heen! Zij voeren uit en gingen in de zwijnen; en zie, de gehele kudde stormde langs de helling de zee in en zij kwamen om in het water" (Mat 8:28-32; zie ook Mar 5:1-13 en Luc 8:27-38).

2. Een man met een onreine geest:

"En terstond was er in hun synagoge een mens met een onreine geest en hij schreeuwde luid: Wat hebt U met ons te maken, Jezus van Nazaret? Bent u gekomen om ons te verdelgen? Ik weet wel, wie U bent: de heilige van God. En Jezus bestrafte hem: Zwijg stil en ga uit van hem. En de onreine geest deed hem stuip trekken en ging onder groot geschreeuw van hem uit/En de boze geest wierp hem in het midden neer en voer van hem uit zonder hem enig kwaad te doen" (Mar 1:23-26, Luc 4:33-35).

3. De sterk 'bezeten' dochter van een Syro Fenicische vrouw:

"Heb medelijden met mij, Here, Zoon van David, mijn dochter is deerlijk bezeten" (Mat 15:22; zie ook Mar 7:26).

Wat in dit overzicht opvalt, is dat nooit over 'demonen' en dergelijke wordt gesproken in het geval van ernstige lichamelijke ziekten. Het gaat altijd om wat wij nu zouden noemen niet-lichamelijke afwijkingen en psychische aandoeningen. In die tijd had men daar geen verklaring voor, en alles wat abnormaal was werd kennelijk veroorzaakt door een 'kwade macht'. Dit was niet alleen het geval in Israël, maar bij vele volken. De Israëlieten zijn met dit idee in aanraking gekomen door hun contacten met die volken. Iemand had volgens de Joden in de tijd van Jezus al een 'demon' als hij zich anders gedroeg dan normaal, anders sprak en deed dan de regels toelieten. Denk aan wat over Jezus werd gezegd: "Want Johannes is gekomen, niet etende en niet drinkende, en zij zeggen: Hij heeft een demon" (Mat 11:18, Luc 7:33). Wie zou echter vandaag de dag zeggen dat 'demonen' verantwoordelijk zijn voor epilepsie, stomheid, blindheid, doofheid en dergelijke? Ze worden veroorzaakt door genetische afwijkingen, ziekten, en dergelijke. Op de vraag van Jezus aan de vader van de epileptische jongen sinds wanneer "dit hem overkomt", zegt diens vader: "Van zijn kindsheid af"; met andere woorden: al vanaf toen hij klein was. Epilepsie is een afwijking in de hersenen. Alle ziekte en kwaal, lijden en dood vloeit voort uit Gods algemene vonnis over de zondige mens(heid).

Het doel van genezingen en het uitwerpen van demonen

De genezingen zijn niet zo maar terloopse daden uit liefdadigheid. Ze hebben een doel, namelijk het volk Israël laten zien dat het lang verwachte Koninkrijk van God in een bepaald opzicht gekomen is; want de door God aangewezen Koning is in hun midden. Hij oefent zijn koninklijk gezag echter nog niet direct uit, maar pas in de toekomst. Nu is het zijn taak dat komende Koninkrijk te prediken. De genezingen ondersteunen zijn woord. Want die genezingen zijn:

- De tekenen van het Koninkrijk. Zie, bijvoorbeeld: "Maar indien Ik door de Geest van God de demonen uitdrijf, dan is het Koninkrijk van God over u gekomen" (Mat 12:28)
- De vervulling van de profetieën over de komst van de Messias. Zie, bijvoorbeeld: "opdat vervuld zou worden, wat gesproken werd door de profeet Jesaja, toen hij zei: Hij heeft onze zwakheden op Zich genomen en onze ziekten heeft Hij gedragen" (Mat 8:17). Hier geen melding van 'boze geesten'/demonen' uiteraard, want daar wist men in de tijd van Jesaja niets van in Israël. Was dat een gebrek aan kennis of inzicht? Integendeel! We hebben gezien dat dit idee toen al aanwezig was bij andere volken; ook die waaronder zij in ballingschap zouden verblijven. God had hen echter, vóór zij in ballingschap gingen, nadrukkelijk gezegd dat zij zich niet mochten inlaten met dit 'geloof'. Opvallend in de boodschap aan Johannes de Doper – toen hij eraan begon te twijfelen of Jezus wel de Messias was – is dat in de tekenen die erop wijzen dat de Messias is gekomen, ook geen sprake is van 'demonen': "Ga heen en boodschap Johannes wat u hoort en ziet: blinden worden ziende en lammen wandelen, melaatsen worden gereinigd en doven horen

en doden worden opgewekt ..." (Mat 11:5). Dezelfde echo van deze woorden in Jesaja zien we later weer zonder 'demonen': "En vele scharen kwamen bij Hem, die lammen, kreupelen, blinden, stommen en vele anderen bij zich hadden, en zij legden die aan zijn voeten neer. En Hij genas hen, zodat de schare zich verwonderde, want zij zagen stommen spreken, kreupelen gezond, lammen lopen en blinden zien" (Mat 15:29-31).

De Gevolmachtigde van God

De Messias heeft dus van God, de Schepper van leven, de macht over lichamelijke en geestelijke gezondheid en ziekte ontvangen, en daarmee over leven en dood. Die macht mag Hij echter alleen gebruiken ten behoeve van het eeuwige en volmaakte leven dat God mensen in Zijn genade wil schenken. Een leven waarin de mens verlost zal zijn van de vloek waaronder hij valt vanwege de zonde. De vloek die hem moeite, angst, ziekte, lijden en dood heeft gebracht. Hij is de Gevolmachtigde (= Apostel) van God, die namens God kan doen wat mensen van Hem bidden. Op zijn beurt kan Jezus als Gevolmachtigde ook anderen volmacht geven hetzelfde te doen als Hij. Als Hij op een dag uit zijn trouwe volgelingen twaalf mannen kiest, noemt Hij hen zijn apostelen (gevolmachtigden), en geeft hen een opdracht:

"En Hij riep zijn twaalf discipelen tot Zich en gaf hun macht over onreine geesten (*pneuma*) en om alle ziekte en alle kwaal te genezen" (Mat 10:1; zie ook Mar 3:15, 6:7; Luc 9:1).

"Genees zieken, wek doden op, reinig melaatsen, drijf boze geesten (*daimonia*) uit" (Mat 10:8).

Jezus geeft hen die macht niet voor de toekomst, maar direct. Hij zendt hen naar 'de verloren schapen van Israël', en als zij bij Hem terugkomen, brengen zij verslag uit:

"En de apostelen kwamen weer samen bij Jezus en berichtten Hem al wat zij gedaan en geleerd hadden." (Mar 6:30; zie ook Luc 9:10)

Om nog meer mensen te kunnen bereiken, zendt Jezus een groter aantal discipelen uit. Als zij ook bij Hem terugkomen, zeggen zij, blij om wat zij hebben kunnen doen: "Here, ook de boze geesten (*daimonia*) onderwerpen zich aan ons in uw naam" (Luc 10:17). Hij ziet dit als een teken van hun geloof, en dat zij op grond daarvan het eeuwige leven in Gods Koninkrijk zullen ontvangen. Dit geeft aan dat het niet zomaar gaat om een vaag geloof in God. Het gaat om het geloof dat Jezus de Messias is, en hun handoplegging en woord de kracht heeft om te genezen en doden op te wekken. Meer nog: dat God bezig is door hen Zijn woord aangaande de Messiaanse tijd te vervullen.

Maar het geloof van zijn apostelen was niet altijd sterk genoeg. Als Jezus na zijn verheerlijking op de berg bij de scharen en zijn andere discipelen terugkeert, blijkt dat zij een epilepticus niet hebben kunnen genezen, wiens ziekte de vader aan een 'demon' toeschrijft (Lucas 9:37-43). Als Jezus deze jongen of jongeman dan wél geneest, toont Hij daardoor dat het niet zo was dat de zieke niet genezen had kunnen worden, maar dat het geloof bepaalt of dat gebeurt. Zoals Jezus de zieke genas, hadden ook zijn discipelen dat gekund.

Na zijn opstanding herhaalt Jezus zijn opdracht aan hen:

"Ga heen in de gehele wereld, verkondig het evangelie aan de gehele schepping ... Als tekenen zullen deze dingen de gelovigen volgen: in mijn naam zullen zij boze geesten (*daimonia*) uitdrijven ... op zieken zullen zij de handen leggen en zij zullen genezen worden" (Mar 16:15-18).

Het bewijs voor het bestaan van demonen?

Vaak wordt gezegd dat het resultaat van de 'uitwerpingen' een duidelijk bewijs is dat 'demonen' bestaan. Maar het gaat niet om de vraag of die wel of niet bestaan, maar om het feit dat Jezus alle angst, moeite, pijn, ziekte, kwelling, lijden en dood doet verdwijnen, met de kracht van zijn Vader in

de hemel. Voor de zieke of gekwelde en diens familie en vrienden staat het misschien vast dat hij of zij een 'demon'/'onreine geest' heeft, maar Jezus laat zien dat het net zo goed vaststaat dat de angst, moeite, pijn, ziekte, kwelling, lijden en dood – en dus die 'demon'/'onreine geest' waarin mensen geloven – door Gods kracht in Hem verdwijnen, Hij 'rooft ze uit hun hand' (Matteüs 12:28,29). Al zou hij bestaan, de 'demon'/'onreine geest' is door de werking van God in Christus machteloos – bestaat dus in wezen niet (meer).

Vergelijk dit met de gelijkenis van Lazarus en de rijke man. Daar moeten we ook niet gaan discussiëren of er wel of niet een 'hel' is in de betekenis van een plaats van eeuwigdurende pijniging in het vuur. Dan komen we niet tot de kern van wat Jezus wil zeggen. Hij wil duidelijk maken dat Gods oordeel vaststaat op grond van wat een mens doet met wat God hem of haar heeft bekendgemaakt. Hij krijgt nu de gelegenheid zich te bekeren van dwaalwegen en zonde, en kan die maar beter grijpen. De rijke man staat voor hen die "zich niet laten gezeggen" door God (Lucas 16:31), ook niet als iemand uit de dood wordt opgewekt. Niet door de werkelijke Lazarus die Jezus uit de doden opwekte (velen kwamen om hem te zien, en hij zal getuigd hebben van het grote wonder dat Jezus hem had gedaan), en zelfs niet door de opgestane Christus en zijn getuigen.

Denk ook aan de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan. Daar gaat het om de vraag wie als de naaste beschouwd moet worden, om te bepalen voor wie je iets zult doen. Jezus geeft het denkbeeldige voorbeeld van iemand die zij niet als hun naaste beschouwen, een Samaritaan, die zich het lot aantrekt van de stervende Jood. Hij beschouwt zich dus als de naaste van hem die in nood verkeert. In geestelijke zin is Jezus die Samaritaan, die door de mensen niet geacht wordt, maar alles doet om de verloren schapen van het huis van Israël te behouden. Het gaat er dus niet om erover te discussiëren wie wij als onze naaste beschouwen, maar om degene die in zijn of haar nood hoopt op onze naastenliefde. We moeten altijd uitgaan van het doel van wat Jezus zegt en doet, en niet proberen allerlei menselijke verklaringen te zoeken, stokpaardjes te berijden, zijwegen te bewandelen, en uit te weiden over bijzaken. Want wie dat doet zal de les van het evangelie niet inzien, en omdat hij of zij niet (voldoende) gelooft niet bevrijd zal worden van angst, moeite, pijn, ziekte, kwelling, lijden en dood.

Een boodschap aan de Joden

Als we alle gevallen op een rijtje zetten waar het zou gaan om een 'demon'/'boze geest', zoals die waarin de meeste mensen geloven, dan valt op dat er van de 72 vermeldingen liefst 61 in de drie synoptische evangeliën staan, en 7 in het evangelie naar Johannes; geen enkele in Handelingen, en slechts 1 in een brief van Paulus, 1 in de brief van Jakobus, en 2 in Openbaring. Betrekken we daarbij 'boze geest' en 'onreine geest', waar dit (zoals in Openbaring 18) geen vertaling van *daimonion* betreft, dan herhaalt dit patroon zich: 19 maal in de synoptische evangeliën; nu wel 6 maal in Handelingen, maar in geen enkele brief. Is dat niet merkwaardig?

Uit de behandeling van alle passages is af te leiden dat:

- De beschreven genezingen en uitdrijvingen plaatsvinden in het land Israël en in het gebied van Samaria. Samaria was vroeger de hoofdstad van het Tienstammenrijk Israël en behoort historisch gezien dus tot Israël.
- De genezing van de dochter van de vrouw uit het gebied van Tyrus en Sidon een duidelijke uitzondering is, passend in de reeks genezingen van niet-Joden die een groter geloof en meer nederigheid tonen dan de meeste Joden. Let op wat er gebeurt: "Hij echter antwoordde haar geen woord ... Ik ben slechts gezonden tot de verloren schapen van het huis Israël. Maar zij kwam en viel voor Hem neer en zei: Here, help mij! Hij echter antwoordde en zei: Het is niet goed het brood van de kinderen te nemen en het de honden voor te werpen. Maar zij zei: Zeker, Here, ook de honden eten immers van de kruimels, die van de tafel van hun meesters vallen. Toen antwoordde Jezus en zei tot haar: O, vrouw, groot is uw geloof, u geschiede gelijk u wenst! En haar

dochter was genezen van dat ogenblik af" (Mat 15:23-28). Bovendien waren Tyrus en Sidon in de tijd van de koningen David en Salomo met Israël verbonden, en hadden een bevoorrechte positie. Vooral door de kennis van de God van Israël. De roep van de vrouw "Zoon van David" wijst op die oude verbondenheid en kennis.

- In Handelingen 19:12-16 gaat het om Joodse geestenbezweerders

Waarom wordt dan uitsluitend in verband met Joden en niet-Joden met het Joods geloof gesproken over 'demonen', terwijl het begrip juist komt uit de niet-Joodse wereld? En wie twijfelt bij Jakobus 3:16, wijs ik erop dat deze brief is geschreven aan in de Grieks-Romeinse wereld levende Joden (1:1).

In algemene zin geldt dat het in de eerste plaats om hen ging. Jezus geeft zijn apostelen de opdracht: "... begeef u liever tot de verloren schapen van het huis Israël. Ga en predik: Het Koninkrijk van de hemel is nabijgekomen" (Mat 10:6,7). Zij kenden God en Zijn beloften en zagen uit naar het Messiaanse Rijk. Ondanks alles zagen de meeste mensen in Jezus echter niet de Messias. Een aantal leiders van het volk hadden van Hem gezegd dat Hij een 'demon' had. Veelbetekenend zijn daarom de passages waarin juist mensen met een 'demon' op Jezus wijzen als de Messias: "Van velen voeren ook boze geesten (*daimonia*) uit, roepende en zeggende: U bent de Zoon van God. En Hij bestrafte hen en liet hun niet toe te spreken, omdat zij wisten, dat Hij de Christus was" (Luk 4:41; zie ook Mar 1:34). Ook andere mensen die Hij had genezen, had Hij hetzelfde gezegd, evenals zijn discipelen. Ook de bezetene in Gadara wist wie Jezus was, en uit het verhaal van zijn genezing blijkt de overspannenheid door de Romeinse bezetting en de verwachting van Eén die daaraan een eind zou maken (Marcus 5:1-20).

Jan Koert Davids

Alle passages uit de NBG'51 vertaling, tenzij anders vermeld. Ze zijn ontdaan van ouderwets en formeel taalgebruik.